

DISSERTATIO HISTORICO - THEOLOGICA
DE
BONIS OPE-

RIBVS,

SEV
SANCTIS RENATORVM
ACTIONIBVS,

QVAM
CONSENSV
SVMME REV. FACVLTATIS THEOLOGICÆ,

PRÆSIDE

ALB. IOACH. de KRAKEVITZ,
THEOLOGO LONGE CELEBERRIMO, ACADEMIÆ
GRYPHICÆ PRO-CANCELLARIO PERPETVO, PROFESSORE THEO-
LOGIÆ PRIMARIO, ECCLESIASTICI CONSESSVS ET QVIDEM RE-
GII PRÆSIDE, POMERANIE SVECICÆ RVGIÆQVE SVPERINTEN-
DENTE GENERALI, ET FACVLTATIS THEOLOGICÆ
P. T. DECANO,

PATRONO SVMMO PERE COLENDO,
IN SECUNDO ECCLESIAÆ LVTHERANÆ,
OB FIDEI CONFESIONEM,
IN COMITIIS AVGVSTANIS MDXXX. CAROLO IM-
PERATORI EXHIBITAM,

CELEBRATO,
I V B I L Æ O,
GRYPHI SWALDÆ, D. X. MENS. JVLII, A. S. R. M DCC XXX.
PVBLICE DISQVIRENDAM PROPONIT

A U C T O R
IOHANN. CHRISTOPH. LANGEMACK.
STRALSUNDENSIS.

GRYPHISW. Apud JACOBUM LOEFLERUM, Reg. Acad. Bibliopol.

diss. A

1

222. 51.

VIRIS GRAVISSIMIS,
INGENII AC MVNERIS PRÆSTANTIA
MAXIME CONSPICVIS,
VIRO MAGNIFICO, SVMMO REVERENDO,
AMPLISSIONE DOCTISSIMO QVE

GREGORIO LAN-

MVNDI GEMACKIO,

S. S. THEOLOGIÆ DOCTORI CELEBERRIMO,
ECCLESIÆ SVNDENSIS PRÆSVLI VIGILANTISSIMO,
PASTORI PRIMARIO, IN GYMNASIO PROFESSORI,
SYNODI ECCLESIASTICÆ ADSESSORI,
VENERANDO AC DILECTISSIMO
PARENTI,

VIRO GENEROSO, EXCELLENTISSIMO,
^{NEC NON}
AMPLISSIONE DOCTISSIMO QVE

IO. EHRENFRIEDIO

ILLVSTRIS CIVITATIS SVNDENSIS SYNDICO
EGREGIE MERITO,
MÆCENATI PIE COLENDO,

DISSERTATIONEM HANC CONSECRANDO,
ET OMNIS GENERIS FELICITATEM APPRECANDO,
DEVOTISSIMAM TESTATUR MENTEM,

ILLVSTRIBVS AC MAGNIFICIS

NOMINIBVS IPSORVM

CVLTV OFFICIISQVE DEDITISSIMVS
AVCTOR.

reverentia intimitioris luculentior tessera in præsenti non sup-
petit, hilari animo, animumque meum observantem ac gra-
tum exinde cognosce. De meritis TVIS malo Deo loqui,
quam hominibus, præterquam quod necesse non est evul-
gare toti patriæ pridem notissima. Deus modo senectam TV-
AM vegetet, gratia multiplici dicit, annisque pluribus ec-
clesiæ TVORVMQVE bono locupletet, quod ardentissimis
ab ipso contendimus precibus. Nec minor TVORVM,
VIR generose, beneficiorum in me collocatorum est cūmu-
lus, ut non possim non pie agnoscere TE ad salutem meam
tuendam, augendam amplificandamque summa eaque beni-
gnissima contulisse studia. Possem hic multa de TE recen-
sere, nisi me laudum TVARVM jam totam civitatem per-
vagata opinio pariterque modestia TVA cohiberet. Qvilibet enim miratur TVAM virtutem, ingenium, eruditio-
nem atque sapientiam, qui novit, tot capitum curam salu-
temque apud TE excubare TEQUE tam variis distrahi occu-
pationibus, quibus tamen omnibus ex voto præses. Qvæ E-
RYTHRÆUS de FABIO CHISIO, apostolicæ sedis nuncio, in
dedicatione, pinacothecæ præmissa, pereleganter profert, illa de TE,
nullam metuens adulatio[n]is notam, hic publice prædico:
Nulla, ita scribit, in te avaricie suspicio, nullum contumacis animi
signum, nullum elati indicium adparet, nulli volentibus te adire aditus
interclusi inveniuntur, sed omnibus aperti atque patentes, nemini mo-
rosus, iracundus, parcus, sed cunctis semper es comis, mitis, libera-
lis atque beneficus. Haec tenus ille. Nihil jam dicam de incre-
dibili illa humanitate, qua me, ingenti confidentia ad favo-
rem TVVM adspirantem, admisisti, nihil de adfatu, quo
domum nostram constanter complexus es. Qvapropter ani-
mus meus ad gratae memoriæ ac pietatis significandæ cultum
proclivis, in id curas & cogitationes, semper direxit, quomo-
do publice declararem, quantum TIBI debeam, ac benevo-
lentiæ TVAE, qua me ornasti, luculentissima documenta
prædicarem. Solvo igitur, quod debeo, neque vero, dum
solvo, TIBI mettere debere desino. Accipe hunc foetum levio-
ris ingenii mei, generoso TVO NOMINI inscriptum dedica-
tumque, cuius non nobilitatem, qua caret, sed auctoris vo-

II

lunta-

luntatem, ut respicias, velim, TIBI oꝝ sit persuisissimum, nul-
lam curam mihi esse antiquorem, quam ut perpetua obser-
vantia ac pietate, quam diu fuero superstes, animum submis-
si erga TE cultus plenissimum significem. Qvod humanis
rebus sapientissime providet, supremum Numen, adsit TI-
BI, dum curas cogitationesque in salute defigis civitatis Sun-
densis, mentem, immortalitati conditam, perenni luce illu-
minet, dotes, quibus TE præ multis beavit, amplificet, gene-
rosam TVAM DOMVM servet incolumem ejusque gloriam ma-
gis imagisque confirmet. Diutissime vivas, valeas, ac littera-
rum incrementis felicissime, ut facis, prospicias. Qvod re-
liqum est, venerande PARENTS, nec non generose CHA-
RISI, fortunas meas fertas ac teftas conservandas præsidio
vestro commendo. Dabam Sundi die IX. Junii, MDCCXXX.

ad secundum in illum fsp. **VIR**
summe reverende
ITEMQUE
GENEROSE,

Acceptorum bonorum immemoriam gratiaeque
malam relationem enorme nihilo tamen minus
frequens vitium esse, non sanctorum solum viro-
rum, sed gentilium quoque scripta abunde te-
stantur. Prioris generis testimonia cumulare su-
pervacaneum foret, omnium namque oculis toc
tantaque ingratorum exempla ac gravissimæ hujus criminis
punitioes in scripturis obviæ sunt, ut christiano homini i-
gnota esse nequeant. Præ reliquis vero hoc *ἀχαριστας* criminis
se inquinavit Deo alias acceptissima gens, judaicam ipnuo, de
quo Prophetæ fere omnes illam incusat, ut videre est ex Jes. I.
2. sq. Jer. II. 5. sq. Ezech. XVI. 1. sq. Hosea XIII. 2. sq. Mich. VI.
3. sq. Nihil in præsenti dicam de fatis hujus populi admodum
durioribus. Aculeos quoque in animis legentium PAULUS
relinquit, quando 2. Tim. III. 1. 2. in describenda hujus vitii fœ-
ditate occupatus est: *Scito, inquit, fore, ut extremis diebus instent*
tempora molesta; quo utitur argumento? quia deterrima ac de-
testabilia regnabunt vitia, in horum autem numerum v. 2. &
ἀχαριστας refert. Sed nec gentilium philosophi hanc dissimu-
lant turpitudinem CICERO Att. VIII. 4. *Nibil cognovi ingratius, ita*
scribit, in quo vitio nibil malum non ineft, ut ceteros, gravitatis vestræ
rationem habens, taceam. *Quamvis itaque omnes ἀχαριστας*
XI *crimen*

crimen subeant maximeque peccent, qui nullam habent beneficenti gratiam, beneficiorum tamen ac evergetarum intentu vitium illud gradus admittere atque vitiositatem aggravari, positum est in aprico. Unico hoc illustremus exemplo, qui, exempli causi, debitum ac noxiam cui remittit, magnum utique illi defert beneficium, majori autem gratia illum afficit, ab interitu eum retrahens. Impius igitur accepti muneris estimator debitum quidem grati animi tollit, sed majus in se admittit delictum, qui servatoris sui nomen grato animo non prosequitur. Donis autem ac bonis aliis omnibus palmam præcipiunt spiritualia, quibus summum Numen nos completitur, beneficia; horum ergo oblivio, contemptus aut mala compensatio summum conficit ἀχαρισίας gradum. Inter hæc Dei munera etiam corruptæ doctrinæ repurgatio, divi nostri LUTHERI ministerio facta, merito numeratur: divinæ namque providentiae vestigia in hoc religionis negotio, qui sapiunt, observarunt ac celebrarunt, omnes. Vid. celeberrimi HEU-MANNI dis^s de providencia reformatrice, quæ cum aliis quibusdam subnexa est ejusdem LUTHERO Apocalyptico, Hanoveræ 1717. in 8. evulgato; itemque dissertatio Lipsiensis de providentia Dei circa reformationem LUTHERI, quæ continetur fasciculo dissertat. Lips. a doct^rissimo BOERNERO Lipsia 1717. in 8. edito, num. 34.; eo etiam comparata est divina providentia circa ecclesia reformationem a B. MARTINO LUTHERO suscep^tam & f^{ab}ritio seu dissertatio, quam in memoriam secundi ecclesiæ Lutheranæ jubilæi sub B. BVDDLI mode^ramine publicæ luci & eruditorum examini exposuit Jo. GEO. OLDEKOP Jena 1717. in 4. conferatur & dissertatio Lipsiensis de reformationis beneficio condigne estimando l. c. n. 6. Eximum ergo cordiæ documentum edunt ac ingratissimi adversus magni hujus viri merita ipsamque providentiae divinæ vigilantiam existunt, qui arduum hoc ac nullis unquam satis celebrandum encomiis opus imminuunt, susque deque habent, ac ecclesiæ reformatores dente carpunt maledico, quod quidem romanae ecclesiæ doctoribus solenne est. Verum enim vero etsi ipsi Papicolis saluti fuerit Lutherana reformatio; nam & redierunt cum iis in gratiam bonæ litteræ, nec superstitione ipsorum hodie tamen crausa ubique est, quam fuit, multis pontificio in

in grege variis errores nunc agnoscētibus, qui ante *LUTHERVM* omnium erant communes & πάσης αποδοχῆς ἄξιοι judicabantur, adi si lubet EDWINI SANDYSII, vel quisquis est verus auctor, eximium de religione libellum in eoque *caput XVIII.* una cum subsequentibus tribus, itemque singularēm hoc de argumento dissertationem I. F. MAYERI, theologi nostratis clarissimi: fidelissimum tamen illum Dei servum *M. LUTHERVM* criminosisime infestantur, ἀγαπᾶσις ergo crimine maxime se polluentes. Quis Satanae calumniatorum instigatoris & instigatoris dolus huic rei subsit, doctissimus HEUMANNUS dissertatione de *LUTHERO* teste veritatis maximo, seqventibus CYPRIANI verbis exponit: *Quod quædam de illo (CORNELIO, Episcopo Romano) ita sanctissimus præfus epist. LV. edit. Brem. p. 105. scribit, in honesta & maligna jactantur, nolo mireris, quum scias, hoc esse opus semper diaboli, ut servos Dei mendacio laceret & opinionibus falsis gloriosum nomen infameret, ut, qui conscientia sua luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur.* Nec vero operæ pretium facturi videmur, si horrendas illas calumnias repeteremus ac refutaremus, quibus *LUTHERVM* ceterosque cœlestis veritatis instauratores indecorare conati fuere JACOBUS GRETSEURUS in *LUTHERO academico*, Jo. PISTORIUS, apostats, in *Anatomia LUTHERI*, CONR. VETTERUS in libellis suis famosis germanice inscriptis: *Der Christliche Luther*; *Der feusche Luther*; *Der fehlerische Luther*; FLORIMUNDVS RÆMUNDVS in *historia de ortu, progressu & ruina heresium seculi XVI.* ejusdemque furfuris alii, quippe huic provinciæ jam satisfecerunt plures, quorum e scriptis LAURENTII LODII tractatum germanicum, s. t. *Rettung LUTHERI Lehre, Ehre und guten Mahnen* editum, Jo. FOERSTERI *vindicias LUTHERI*, Jo. MÜLLERI *LUTHERVM defensum ejusdemque defensionem* I. *LUTHERI defensi* jam laudo, legatur insuper A. KESLERVS in suo *Lutheranismo*, H. HÖPFNERVS in *Saxonia evangelica*, in primis vero P. BÆLIVS in celeberrimo suo opere *historia miscella a fabulis reprehensa* (ita enim inscribi potest verissime) in quo calumniatorum *LUTHERI* non impudentiam solum summam, sed nec minorem imprudentiam disertissimo orationis genere in apricum produxit. Nemini autem nostrum mirum videri potest, turpissima quæque a Pontificiis de *LUTHERO* jactari, quum romanæ hierarchiæ tantum detrimenti intulerit, quantum

tum nec ante eum nec postea aliis, ipse hoc restatur scriptor pontificius, Jo. COCHLÆUS in prefatione ad suam historiam LUTHERI: nullum bellum, exordio hujus præfationis scribit, orbi Christiano (i. e. pontificio) aut plura aut majora intulit mala, quam dissidium illud a LUTHERO excitatum. Tantas omnium rerum omniumque ordinum turbationes dedit schisma illud, quantas sane heresis nulla dedit unquam. Hinc omnino entendum erat callidis adversariis, ut, omni probrorum genere in LUTHERVM congesto, ipsam talis scilicet hominis doctrinam præjudicio onerarent perficerentque, ut romanis addicti partibus ne cognitione quidem adcurata, nedum examine, dignam eam rati, a luce veritatis, quam longissime fieri potest, averterentur. Omnibus contra admirationem sui injectit CHRISTIANVS MELODIVS (aut potius M. ADAMVS BERNDIVS, ecclesiæ quondam Lipsiensis minister, qui hocce nomine tegitur) libro suo, in prætorio Lipfiensi reposito, cui titulum præfixit: Einfluss der göttlichen Wahrheiten in dem Willen und in das ganze Leben des Menschen/ Leipzig und Frankfurt/ 1728. in 8. Illusis namque per totum scriptum solidis reformationis argumentis de mirabili prorsus hoc negotio, hominum ille ingratissimus pessime æque ac impudenter pag. 482. sic iudicat: Wolte Gott die Reformatores hätten es in diesem Stück bey dem alten (Päbstlichen) Vortrage/ der so vernünftig und so genau nach Gottes Wort eingerichtet/ bewenden lassen/ und nicht zu solchen Verwirrungen und Anstoß der Gottlosen durch ihre neuen Künsteleyen und Disputationes Gelegenheit gegeben. Pag. 486. Warum haben wir doch (in den ersten Religions-Disputen von der Rechtfertigung) de momento temporis, und von der Zeit/ da Gott die Sünde vergiebet/ zu disputationen/ ja gar zu jucken angefangen/ und zu schrecklichen Blutvergiessen Gelegenheit gegeben? Pag. 270. Man hat bey 200. Jahren (seit Der Reformation) dem armen Volke das halbe Evangelium vorgetragen. Pag. 56. Es ist ein groß Versehen/ daß Lutherus sich eine rechte Freude gemacht/ alles in Gottes Gesetz zu schärfen/ und auf das höchste zu treiben. Pag. 429. sub larva studiosi juris dicitur: Der Cardinal CAJETANVS und D. ECCIVS mögten vielleicht bessere philosophi als D. LUTHER gewesen seyn: sed conferantur acta disputationis Lipsiensis apud LÖSCHERUM in dem vollständigen Reformationis Artis T. III. C. VIII. p. 214. usque ad pag. 558. Hæc adversus ecclesiæ instauratio-

tionem *axiogisca* duplex iterum sub se complectitur vitiorum genus, contemtum scilicet religionis evangelico-Lutheranæ ac romano-catholicæ magnificationem. Fieri igitur aliter non potuit, quin posthabito a nominato auctore saluberrimo hoc opere, duplii quoque illo crimine se contaminaret. Quantus vero nostræ ecclesiæ inimicus sit, sequentia hujus viri effata argumento esse possunt: Das Lehr-Systema der Lutheraner / ita pag. 528. scribit, ist in dem / was das Wesen des Christenthums betrifft schlechter als das Päpstische. Pag. 563. Es ist ein erbärmliches Systema, es werden dadurch mehr Leute gottlos und verdammt / als bey den Papisten/das Wesen der Religion ist bey uns/ nehmlich den Lutheranern/ verderbt. Pag. 280. Die Auctores unserer symbolischen Bücher haben sich gegen die Papisten schlecht genug verantwortet. Pag. 485. Die Auctores der symbolischen Bücher meinen Wunder/ was sie gemacht haben. Pag. 369. 370. Elende Leute / wie müssen die Papisten lachen. Pag. 524. Es ist ein recht närrisches Schreyen und blinder Lermen/ & ut calumniæ porro sonant. Summis: contra Romanensium doctrinam fert laudibus sic v. g. pag. 563. audacter adserit: Die Papisten haben das Wesen der Religion reiner und unbesleckter als wir. Pag. 482. Es kan nichts schöners erdacht werden/ als die Heils-Ordnung von der Rechtfertigung/ wie solche die Papisten und die ganze Christliche Kirche zu allen Zeiten vorgetragen hat. Pag. 381. Die Bewiſer des Concilii Tridentini (qui doctrinam Lutheranorum damnarunt) haben die unvergleichliche Einsicht gehabt. Pag. 266. Die Papisten haben in der Lehre vom Geseſz und Evangelio mehr Recht iherin zu machen als wir. Pag. 565. Ich kan nicht sehen/ wie dem gottlosen Leben unter uns mit Nachdruck kan gesteuret werden/ wo man nicht solche Lehren einführet, welche von der Römischen Kirche jederzeit sind vertheidigt worden. Pag. 583. Die Römisch-Catholische haben keine solche Irrthümer/ welche die Vereinigung beider Kirchen hinderten. Pag. 626. Die Fürsten/ welche von unserer Religion abtreten/ sind in ihrem Herzen überzeuget/ daß man auch bey den Lehren der Kirchen/ zu welchen sie treten/ selig werden könne/ und daß weil alle drey Religionen die Zehn Gebote/ das Apostolische Glaubens-Bekenntniß/Eauffe und Abendmahl haben/ und sie in den wichtigsten Stücken übereinkommen/ in dem Grunde des Glaubens kein wesentlicher Unterscheid sey. Da solten sie nun ja das Licht/ so ihnen aufgegangen/ auch ihren armen Untertanen leuchten lassen/

sen/ und von ihren Vorurtheisen und blinden Eisser / in welchen sie ste-
cken/ zu befreien suchen. O wie viel Gutes würde gestiftet werden/ wenn
Fürsten und Könige Manifeste vor ihrer Abtretung ausgehen liessen/ und
die Ursachen anführen/ warum sie solches zu thun bewogen worden/ de-
nen Unterthanen ihre Erkāntniß mittheiletten/ und zeigten/ wie gar kein
so wesentlicher Unterscheid zwischen den Religionen sei/ als allzuhitze
und unverständige *Theologi* machen. Hęc ac multa alia de ingrato
hujus viri erga reformationem animo abunde testantur. Qvam
hominis petulantiam sequentes castigarunt viri celeberrimi
AVG. GLANÆVS in der gründlichen Wiederlegung des Melodischen
Duchs vom Einfluß der Wahrheiten In den Willen 1729. CHRISTIAN
FRIED. TAVBE, seu potius GAVDLITZ, ecclesiæ Lipsiensis minister,
in der gründlichen Untersuchung Melodischer Lehr Säke/ cuius disqui-
sitionis undecim jam partes in lucem prodierunt. LÖSCHERVS
in der kurzen Rettung der ersten Reformations-Wahrheiten gegen
die Melodischen Einwürfse. 1729. B. BUDDEVS in appendice ad delineatio-
nem commentationis de veritate religionis evangelica, prout Lutherana eam
proficitur ecclesia, p. 128 seqq. DEVLINGIVS in quatuor dissertationibus de
errorum pontificiorum novitate in articulo de eucaristia, 1728. & 1729. ba-
bitis, quibus & theses anti Melodianas subjunxit B. WERNSDORFFIVS
in dissertatione de observatione mandatorum divinorum contra MELODI-
VM, 1729. D. JOCHIVS in diss. de pænitentia regenitorum quotidiana ab
objectionibus Melodianis vindicata, 1729. D. LOEBERVS in confutacione
hypotheseos Meladiana de influxu veritatum ac errorum in voluntatem,
1729. ERNST FRIED. NEUBAUER in diss. de phraſi novi fæderis sacra:
caro & ſanguis contra CHRISTIANVM MELODIVM. Halæ, 1729. Felici
in primis successu hoc MELODII scriptum pluribus confutavit
venerandus WALCHIVS in libro ſuo f. t. Historische und Theologis-
che Einleitung in die Religions-Streitigkeiten der Evangelisch-Lutheris-
chen Kirchen ante aliquot menses in 8. Jena editio, & quidem Parte III.
Sect. II. Cap. II. p. 600. nsque ad finem. Ipſe etiam BERNDIUS in litteris,
quas 1728. ad virum magnificum D. LÖSCHERVM dedit, quosque
in diario theologicō Sammlung von A. und N. anno 1729. pag. 1020. in-
sertas vidimus, omnes ſuos errores revocans, non negat com-
missos excessus. Ingenuam hanc confessionem emphaticis hisce
expressit verbis: Vor einigen Jahren wanckte ich nur/ und nun bin
ich gar gefallen/ ja recht großlich angelauffen. Ich bin durch diese Auf-
führung

führung zeithero in die Thore des Todes und der Hölle gekommen. Ich
bin verbunden vor die gute Information, so MELODIVS von EWR. Hochw.
bekommen/ und wünschte / daß noch mehr darüber geschrieben wür-
de / dem scandalo zu remediren / das von mir causaret worden. Ich
bin bereit auf die allerdenächstigste Weise unserer Kirchen und allen
Lehrern in derselben zu depreciren / so ich was hartes wieder dieselbe
geschrieben habe. Haben Sie Erbarmen mit mir armen Mann / ich
wil treulich mein Versprechen halten / so lange ich lebe / nicht das ge-
ringste wieder unsere Kirche zu schreiben / würde auch wieder mein
Gewissen handeln / wenn ich solches thun wolte. Utinam omnes,
qui ecclesiam nostram quocunque etiam modo turbarunt a-
deoque erga eam ingratii existere, quorum numerus haud
exiguus est , hoc imitarentur exemplum : faciles namque
sunt lapsus , ab iisdem autem resurgere gloriosum est. Quæ
haec tenus diximus luculenter demonstrant, beneficia spiritua-
lia in primis grate esse excipienda, sed reliqua non minus,
quæ ab hominibus in alios conferuntur, gratam mentem de-
poscere. Ex humanis autem iterum eminet illa munificen-
tia, quæ musarum defertur cultoribus : quemadmodum e-
nim anima omnia præterit creata corpora, sic & benefacta,
quæ spiritus humani institutioni ac emendationi inferviunt,
corporalibus præstant cunctis. Hujusmodi benefactorum
auctor non postremus fuit B. noster LEVIUS, magistratui
quondam Sundensi a cancellis maxime conspicuus, VIR ad
omne studiorum genus natus atque præstantissimis imbu-
tus, cuius rei publicum apud nos exstat monumentum, sup-
pellex scilicet libraria haud vulgaris. Is enim opibus potens,
magnam earum partem in eorum usus prodegit, qui cum
humanitate ac litteris habuerint commercium. Civi præ a-
liis Sundensi & quidem theologæ studioso, qui tribus jam
annis scholas academicas frequentaverit, cuius industria te-
stimonium testator exigit, centum & quinquaginta florenos an-
nua vice testamento reliquit, ut animum ulterius cœlesti illa
doctrina per triennium excolere queat. Hac, de qua dixi,
B. VIRI beneficentia, quam mihi exæsto jam in academias
Jenensi triennio, a VOBIS, VIRI gravissimi, tanquam
legati hujus curatoribus fidelissimis, itemque a singulis OR-
DINIS

DINIS SENATORII SUNDENSIS VIRIS gene-
rosis ac spectatissimis, ut testamenti executoribus, uti, beni-
gnissime fuerit concessum: detestabile illud *axagisias* crimen,
de quo præfatus sum, subirem, nisi omnium VESTRO-
RUM NOMINA animo prosequerer grato. Evidem
SENECA libro de beneficiis: nihil, inquit, *charius estimamus*,
quam beneficium, quod diu perimus; nihil *vilius*, quum accepimus:
at vero hanc B. VIRTU liberalitatem, ex qua primus commodum,
diu exoptatum, cepi, inter omnem vitam summe venera-
bor, probe memor ejusdem philosophi apophthegmatis:
gratum hominem, ita l. c. ratiocinatur, semper beneficium delectat, ingratum semel. Qvæ porro VOBIS, CLARISSIMI PA-
TRES, debedo, moniti illius Ciceroniani observatione ali-
quo modo exsolvam: cui *gratia* referri non potest, sic *Orat.*
PHILIPPI III. præcipit, *quanta debetur, habenda tamen est, quan-*
tam maximam animi nostri capere possunt. VOS autem, VIRI
gravissimi, quibus specimen hoc juvenilis ætatis secundum
testatoris præscriptum publice consecrare volui ac debui,
VOS, inquam, estis, quibus me, dum vivam, deyinatum
atque obstrictum esse optime sentio. PLATO nominare sole-
bat ARISTOTELEM mulum. Quid autem hoc sibi nomen voluerit,
ex eo liquet: quod mulus, quum saturatus est lacte materno, calcibus
petit matrem. Significabat igitur PTATO involuto quodam sermone
ARISTOTELIS animum ingratum. Etenim is, quum maxima phi-
losophia semina & accessus a PLATONE accepisset, suffertus optimis
quibusque, scholam contra PLATONEM aperuit & in Peripato cum
suis familiaribus & discipulis adversus eum pugnavit, PLATONIS per-
petuus adversarius esse cupiens, sunt verba ÆLIANI L. IV. de var. his.
Simile sane in me admitterem delictum, venerande PARENTS,
si magnam ac anxiam curam TVAM, quam mei causa nun-
quam non adhibuisti, si magnos illos sumtus, quos in me
per oculo in primis annos liberaliter effudisti, pia ac devota
mente non agnoscerem, non prædicarem. Gaudio potius
triumpho, me næctum esse occasionem, ut studiorum meo-
rum rationem TIBI maxime redderem meamque debitam
observantiam hac dissertatione demonstrarem. Accipe ergo
peto, dilekte PARENTS, hocce munus chartaceum, quis
reve-

2110

Q. D. B. V.

§. I.

peræ pretium maximique insuper momenti opus esse, sanctum illud de bonis operibus dogma rite proponere, non certamina solum circa id ipsum mota acerrima, sed præstantissimorum quoque ecclesiæ nostræ doctorum nos edocent testimonia ac innumeræ fere opera. Difficile haud foret integrum ac prolixiorum horum testium veritatis, quo nostra quidem ætate nihil solemnius est, nectere catalogum: ut vero, qvum instituti mei ratio, ipsam magis doctrinam attendere quam compilatoris munere fungi postulet, unicum modo ad probandam, de qua dixi, articuli hujus difficultatem in præsenti adducere sufficiat. Audiamus ergo acutissimum illum & theologice doctissimum Joh. MUSÆUM, ille namque *in prælectionibus*, quas *in epitomen F. C. instituit pag. 201. & 202.* ita scribit: *Articulus de bonis operibus est doctrina, quæ pertinet ad praxin christianam, in qua caute procedendum est, & opera danda, ut dextre & ita explicetur, ut faciat ad auditorum edificationem, ne vel afflictis conscientiis ad desperationem vel aliis ad carnalem securitatem fenestrarum aperiat.* Gravissima sane vox est Servatoris, dicentis: *V& homini illi, per quem offendiculum venit, Matth. XVIII. 7.* quæ, ut omnibus, ita cum primis ministris ecclesiarum & doctoribus publicis terrori & incitamento esse debet, ut sedulo caveant, ne inter docendum scandalum præbeant commissis suæ fidei auditori-

A

ditori-

ditoribus, aut inculcent quicquam, quod vel in pietatis studio
et cursu eos remoretur, vel adflictis in conscientia & terroribus fir-
mum eripiat solatium.

§. II. Huic de argumenti gravitate rationi accedit altera non minus prægnans, tractationem scilicet hancce multarum ecclesiæ nostræ controversiarum recensionem requirere, ad has autem indicandas ac componendas juvenis parum quidem præstaret opera, qvum viris, omni alias doctrina conspicuis, litem illam domesticam dirimendi haud fuerit datum.

§. III. Ambitus denique hujus doctrinæ tam longe patet, ut justos dissertationis limites, in recensendis capitibus palmariis, ac enodandis potioribus dubiis, translire, devitatu sit difficillimum.

§. IV. Rationum hæcce triga, cui maximum pondus inesse ratus fui, omnino me tironem deterrere potuisset, quo minus animum ad hancce, quam tecum, beneole lector, de vitæ sanctimonia elaborationem amice communico, adplicarem. Qvum autem, fidei quoddam dogma publice ventilandum meditarer, ac generosi dissertationis meæ Præsidis, domini de KRAKEVITZ, cuius nomen apud omnes litterarum cultores nobile est, sententiam cognoscerem, auctor mihi fuit, ut articulum quem jam aliquoties indigitavi de pietatis scilicet studio, pronuntiarem, addita ratione, dogma hoc præsenti quidem tempori, quo de reformata ecclesiæ nostræ doctrina, quæ in Augustana Confessione, ante ducentos annos CAROLO V. Imperatori a Majoribus nostris exhibita, continetur, lætabundi triumphamus, maxime esse adcommodatum, meque hoc ipso nactum iri facultatem,

tem, contestato dicendi, quænam sit genuina circa hunc articulum Augustanæ Confessioni additorum mens atque sententia.

§. V. Auctoritati itaque **VIRI** generosi, quem summe nunquam non veneratus fui, cedens, arduum hoc æque ac multas ob causas implicatum opus aggredior. Hac autem incedam via, ut exhibita bonorum operum definitione, per singulas deinde ejusdem partes eundo, orthodoxam non minus ecclesiæ nostræ doctrinam quam capita justo loco exhibeam controversa. Dignitas insuper hujus materiæ me necessitat illam in duas diducere partes, quapropter hac priori dissertatio ne definitum, definitionis genus ac subiectum bonorum operum sum consideraturus. Illuminatos idcirco mihi summum Numen concedat oculos inque dijudicandis cœlestibus veritatibus Sancto suo Spiritu adsit, ne in formam sanorum verborum impingam hocque ipso alios reddens pejores mihi ipsimet vae illud supra indigitatum accelerem.

§ VI. Bonorum operum nomine in sanctorum Dei virorum scriptis tales veniunt *renatorum actiones*, quæ ex fide in Christum secundum legis divinæ normam sancti ipsius Spiritus ductu instituuntur, Dei gloriam hominumque adificationem respicientes.

§. VII Multa hic in antecessum circā ipsam *boni operis* vocem definiti loco positam moneri possent, quæ de ejus origine ac vocabulis huic in sacris litteris æquivalentibus agerent: quum autem singula theologorum systemata ejusmodi observationibus jam abundant, tales qui desiderat, illa adeat. Hoc solum commentor,

A :

vocem

vocem hanc pure latinis minime esse adscribendam, quia magistris latinitatis ante tempora christianorum hoc sensu & notione prorsus fuit inusitata; inter sordida tamen vocabula illud abjicere pietate prohibemur, quod ex longo ecclesiæ usu sanctitatis quid traxisse videtur. Incommodeam deinde hanc bonorum operum judicamus adpellationem, qvum totam complectatur renovationem, ad quam habitus quoque ac affectus bene constituti pertinent, qui, ut internæ qualitates, vocabulo operis, externas tantum actiones vi suæ originis significante, prorsus excluduntur. Interim tamen, et si auctoritate æque ac solido denominandi fundamento caret, atqua alia, ut sunt: sanctæ, præclaræ actiones, sanctimonia, pietatis studium, sanctitas morum, & hujus generis multa alia pro eo substitui possunt, in sacris negotiis ob antiquam ecclesiæ consuetudinem, licito adhibetur & ad præfens non minus institutum nostrum a nobis applicatur.

§. VIII. Sed accingamus nos ad explicationem ipsius definitionis, ac primo quidem loco de illius genere, *actionis* titulum sustinente, dispiciamus. Generalissime scilicet hoc nomen pro tota renatorum nova obedientia accipitur, ut tam internas, habituales ac permanentes animi dispositiones, quam externas actuales atque transfeuntes renatorum actiones, commissiones itemque ac omissiones denotet. Prioris generis actiones solius Dei oculis obviæ interioris mentis ac voluntatis motus cordisque affectus bonos decernunt, quales sunt dilectio, timor Dei, fiducia erga Deum, patientia, humilitas ac iustæ animi qualitates omnes, quippe quæ *internæ regenitorum*

rum

rum homini, ut cum Paulo loquar ex epist. ad Ephesios Cap. III. 16. actu primo semper inesse debent. Ad posteriorem vero actionum classem pertinent externæ, non Dei solum, sed & hominum oculis conspicuæ, exteriores membrorum gestus, exteriora verba, ac facta continentes, quarum actionum species in theologorum nostrorum commentationibus, quæ de decalogi tabulis adsunt, exhibentur.

§. IX. Expositionis hujus, quam de actionis voce suppeditavi, fundamenta, in ipso decalogo inque variis scripturæ locis extant. Præcepta namque Dei non externam modo, sed & internam adeoque spiritualem a nobis requirunt obedientiam, hinc est, quod Paulus *legem spiritualem* pronuntiet ad Romanos Cap. VIII. 14. quia spiritus ac anima nostra eidem subiecta est, & Servator noster Matth. XII. 35. & Luc. VI. 45. *Bonus homo, inquit, de bono thesauro cordis profert bona & malus homo de malo thesauro cordis profert mala.* Ubi per bonum cordis thesaurum bona illa animi ac internarum actionum dispositio intelligitur, quæ thesauro æquatur, quoniam per crebros usus ac multo labore interni illi boni habitus comparantur, quibus acquisitis, non possunt non quin data occasione in actus externos, quos secundos appellare moris est, erumpant. Hanc igitur internam renovacionem idem Servator Pharisæis his verbis injungit: *Pharisæe cœce, munda prius quod intus est calicis & paropsidis, ut fiat & id, quod de foris est, mundum; exterius apparentis coram hominibus justi, sed interius pleni estis hypocriti & iniquitatem.* Matth. XXIII. 25. - 28. Et Johannes utrumque actionum genus internum pariter atque externum præcipit,

pit, ita scribens: *Non diligamus verbo neq; lingua sed opere & veritate.* i. Joh. III. 18. Qui porro legis divinæ naturam perspectam habet, nec inficias ire potest, omissiones pari respectu ad bonas actiones esse referendas. Verum enim vero, licet vetitæ cujusdam actionis omisso intermissio potius actionis, quam ipsa actio esse videatur; ille tamen, qui præceptum observat interdictorium, bene quoque agit, & in vetitis fugiendis animum sæpius habet occupatiorem, quam in virtutis studio. Perpendamus modo abnegationis sui indolem; nonne hæc in sola eorum, quæ amori divino adversantur, abstinentia, seu inordinatorum philavtiæ motuum remotione consistit? quis autem bonæ actionis nomen eidem derogabit? Ipse Christus adolescenti, *quid boni faciam?* interroganti, hanc injungit sui abnegationem Matth. XIX. 16. coll. v. 21. hoc ipso ostendens, abdicationis studium præcipuum inter omnes virtutes atque bonas actiones locum tenere.

§. X. Denique & hoc circa actiones animadverte liceat, eas ex parte subjecti liberas esse, non autem necessarias; tales enim, quæ necessitatem quamdam physicam præ se ferunt, ad legis objectum haud pertinent. Dum autem liberas, h. e. in hominum viribus positas has appellamus actiones, probe attendendum est, nos de regenitis, qui per Dei gratiam libertatem in spiritualibus de novo acceperunt, Rom. VI. 18. non autem de impiis, hac libertate prorsus destitutis, loqui. Liberæ quoque dicuntur, quia renati non coacti vel pœnarum metu compulsi, sed sponte spiritu opera faciunt bona. Neutquam autem hæc appellatio procederet, si opera renatorum ratione obligationis sine debiti

debiti spectares, qvum hoc modo consideratæ renato-
rum actiones necessariæ utique sint, de quo in sequenti-
bus, quando de norma bonorum operum agetur, di-
cendum erit.

§. XI. Ex quibus omnibus liquet, longe plures,
quam vulgo quidem creditur, hic in censum venire a-
ctiones. Gravissime itaque hallucinantur, qui bona o-
pera harumque actionum significatum contrahentes,
ad externas solum, imo! ad certum actionum externa-
rum genus restringunt. Et ad prius quidem quod at-
tinet, notissimam illam romanæ ecclesiæ de opere ope-
rato (ut barbare cum illis scribam) doctrinam huic er-
rori maxime inservire, ex dicendis constabit. Origi-
nem hujus commenti si spectamus, scholasticorum (ut
adpellantur) ingeniorum fœtus est. Inter veteris nam-
que ac novi fœderis sacramenta hoc ponunt discrimen,
quod hæc gratiam ex opere operato, hoc est, si vel ma-
xime non adsit fides & bonus motus interior in susci-
piente, illa vero ex opere operante, i.e. ob fidem & su-
scipientis devotionem, conferant. Evidem GROPPE-
RUS a fæditate illius dogmatis abhorrens *in suo anti-di-
dagmate* doctoribus scholasticis injuriam fieri fingit, ac
ALPHONSUS, cui CHEMNITIUS *in examine C. T.* saepius oc-
currit, operis operati termino ministri ac suscientis
meritum atque dignitatem tantummodo excludi, præ-
tendit, ac BELLARMINUS *L. 2. de Saeramentis C. I.* expositio-
nem illam, quod conferre gratiam ex opere operato sit
conferre gratiam peccatori sine fide & bono motu cor-
dis, calumniam ac mendacium vocat. Et Franciæ cle-
rus 1685. obtulit regi varia gravamina contra reforma-
tos,

tos, inque illis conqueritur de aliquot locis, ex nostris etiam scriptis publicis, quæ formulam operis operati odiose proponerent. Vid. JACQUES LE FEURE nouv. recueil T. I. p. 282. sq. At vero diserta sunt scholasticorum verba. ALBERTUS in Cap. VI. Johannis: Opus operatum, inquit, est perfe^ctio externi operis sine motu interno. ALENSINGERUS addit: Quia sancti in V.T. fide accipiebant gratiam in usu sacramentorum, oportet ergo N.T. sacramenta majoris esse efficacie, ut conferant gratiam ex opere operato, etiam si non accedat opus operans suscipientis, h.e. fides seu devotio interior, PETRUS de PAUDE 4. sent. diss. I. quest. I. scholasticorum sententiam ita explicat: In sacramentis novae legis non per se requiritur, quod homo se disponat, ergo per ipsum sacramentum disponitur, & sic probabile est, in omni sacramento novae legis, quod justificet ex opere operato. Item: Et si dicatur, opus operatum non esse a sacramento, sed a Deo in sacramento, vel cum sacramento; istud non valet, quia ita sacramentum novae legis non distaret a sacramento veteris legis, quia oportebat etiam in veteri lege dispositionem fieri in parvulis a Deo. Relinquitur ergo, quod sacramenta novae legis causent gratiam & justificant ex ipso opere operato. Illam vero vim seu virtutem causativam gratiae dicit in baptismo esse in aqua & in verbis: In confirmatione & ordine esse in verbis & ministro, vel charactere episcopali: in pœnitentia esse in ministris & verbis absolutionis & in satisfactiōne injuncta a sacerdote: in extrema unctōne esse in ministro, verbis, unctōne & oleo & reliqua. GABRIEL BIEL sententiarum ille collector l.c. quest. 3. horum verborum auctore est: Sacramentum dicitur conferre gratiam ex opere operato, sic quod præter exhibitionem signi foris non requiritur bonus motus in suscipiente. Quamvis itaque quidam romannensis

nensis ecclesiæ doctores de opinione operis operati pau-
lo aliter disputent, adducta tamen de eadem testimonia
nos scholaisticis sententiam illam non falso tribuere, do-
cent. Ne autem quis cum ALPHONSO excipiat: non
statim toti pontificiæ ecclesiæ tribuendum esse, quod
unus aut item alter sentiat, inspiciamus C. T. canones,
in quibus sessionis VII. canon. VIII. ita se habet: *Si quis di-
xerit, per ipsa novæ legis sacramenta ex opere operato non con-
ferri gratiam, sed solum fidem divine promissionis ad gratiam
consequendam sufficere, anathema sit.* Cœtus igitur ille pon-
tifici juratus, quamquam non ignoraverit, inter ipsos
quoque fidei suæ socios multos quæsivisse mitigationes
scholaisticæ istius dogmatis, nihilo tamen minus operis
operati sententiam adprobat atque confirmat, nulla ad-
dita declaratione, qua explicationem operis operati si-
ve probet, sive improbet. Omnes ergo scholaisticorum
disputationes ac opiniones de opere operato, quales-
cunque sunt, in genere probat atque confirmat. Opti-
me namque hoc ipso sedi apostolicæ ac sancto scilicet
Petri ærario prospexit, qvum præcipuum papatus ful-
crum hæc doctrina constituat & ad palliandos gravis-
simos hujus ecclesiæ errores maxime idonea fit. Inde
Cardinalis CAJETANUS, nomine LEONIS X., pontificis R.
a LUTHERO doctrinæ abjurationem exigens, hunc arti-
culum inter alios conceptis verbis ipsi proposuit: *Fides
non est necessaria accessuro ad eucharistiam.* Qvamdiu ita-
que Tridentinarum sessionum canones pro symbolo suæ
ecclesiæ agnoscunt, tamdiu & hujus erroris & quidem
merito accusantur. Vulgi insuper opiniones & ipsa Ro-
manensium praxis testatur, quomodo doctrina illa de

B

opere

opere operato in papatu tradita accipienda sit ac intelligenda. Existimant enim hominum miserrimi, abunde sibi de salute prospectum externa sacramentorum exhibitione ac susceptione, quicquid interim fiat de pœnitentia atque fide. Nec mirum nobis videtur, hujusmodi commentis tot millia hominum decipi, talia namque sunt, quæ instar gangrænæ, carni quippe accepta, qvum externorum officiorum observatio parum difficultatis secum vehat, populari serpunt traditione. Ipsimet etiam in nostris ecclesiæ hominibus experimur, quam vulgaris ac naturalis sit operis operati persuasio; quid quæso frequentius est interni cultus divini negletu? qvum plerique in externos quosdam religiosos aetus omnem fiduciam collocent, cui tanquam hæresi epidemicæ eo magis ac studio omni occurrentum est. Hoc tamen intercedit discriminis, quod corrupta Romanensium praxis ab errore illorum de opere operato dogmate pendeat, qvum contra nostræ ecclesiæ doctores externarum actionum ad cultum divinum insufficientiam, fidei vero ac interioris mentis rectam dispositionem tanquam omnino necessariam auditoribus suis pro viribus inculcent. Cæterum prolixiorem hujus erroris discussionem invenies apud CHEMNITIUM in examine C. T. circa canonem VIII. sessionis VII. Ad BELLARMINI vero exceptiones doctissime, ut solet, respondit Jo. GERHARDUS in Locis Theologicis articulo de sacramentis §.85.

§. XII. De via & illos declinare, qui actiones hasce de certo externarum actionum genere solummodo accipiunt, antea diximus. Notanda hic iterum venit romanæ ecclesiæ de cœlibatus ac monachatus præcellentia,

tia, nimis fœda superstitione. Usitatum est apud scholasticos illud axioma, quod in rosario ecclesiæ R. prolixe repetitur: *Opera, quæ in religione monastica (cujus fundatum sunt tria illa cœlibatus, paupertatis ac obedientiæ vota) fiunt, etiam minima, ut stare, dormire, sedere, comedere & alia, meliora & præstantiora esse coram Deo, quam maxima opera vel primæ vel secundæ tabule, quæ a conjugatis etiam in fide fiunt.* Sollicite hinc inter illos, prorsus tamen impie, quærebatur: *An monachus crepus melior sit coram Deo oratione fidelis conjugati?* quæ ipsa monachorum verba CHEMNI-
TIUS l. c. circa can. X. sess. XXIV. recitat, qui canon omnes fecit anathema, qui monachorum opiniones non per omnia probant, generaliter namque ita sonat: *Si quis dixerit statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cœlibatus & non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cœlibatu, quam jungi matrimonio, anathema sit.* Qvum igitur minima & quidem adiaphora monachorum opera, ut comedere & quæ comedionem sequuntur, tantopere efferrent monachatus præcones, vulgus in primis falsam sibi hanc persuationem induebat, monachis solum virtutum officiis fungi datum esse, adeoque morum sanctitatem in monasteriis terminari. Huic autem LUTHERUS in libro, quem de votis monasticis confedit, multoties reclamans: *Ancilla purgamenta scopis verrens, inquit divinus ille prece, si secundum sortem suam ac obedientiam erga Deum agit, perinde est, ac si monachi virtutum præsent officia.* Actiones namque christianorum non consistunt in certo quodam vitæ genere, sed in vera fide, dilectione, sincero pietatis studio, & imperfectionis agnitione. *Quicquid igitur ex fide & secundum præscripta*

scripta divina agitur, sive interne fiat, sive externe, id omne actionibus bonis, de quibus jam differuimus, an numerandum est.

§. XIII. Subiectum quod bonorum operum seu operans itemque materiam in qua, ut in scholis dicemus est, examinaturi, *renatorum* propria esse sentimus. Ex fide namque ut proficiscantur bona opera necesse est, quippe sine qua nihil Deo placere potest; soli autem regeniti qvum fide a Deo donatis sint, sequitur, quod soli quoque opera bona, Deo placentia, edere queant. Hinc illos Johannes unico verbo *in Christum credentes* pronunciati. Epist. V. i. diserte enim: *Omnis, inquit, qui credit, Jesus esse Christum, ex Deo natus est*, moduni simul regenerationis, qui in fidei productione confisit, innuens. Hic vero regenerationis status, ab illius actu bene distingvendus, justificationem pariter atque renovationem seu sanctificationem complectitur, ut adeo homines in hoc statu constituti, a Deo, ob Christi meritum, cui haec ipsa in regeneratione producta fides unice innititur, pro justis jam declarati sint, & sicuti per fidem vitam illam spiritualem ac bene agendi vires acceperint, ita quoque in illis conservandis augendisque magnam adhibeant diligentiam, ac virtutum præstent officia: *Bona igitur opera seqvuntur justificatum, non præcedunt justificandum*, quod AUGUSTINI theorema libro de fide & operibus C. XIV. extans, hic meum facio. Et oportet personam primum esse justam, antequam bona opera facere queat, sunt verba solidæ declarationis art. 3. pag. 688.

§. XIV. Campum hic habeo satis magnum, in quo excurrere ac oratio mea exultare possit, in angustias tandem,

men, quantum mihi licet, eam compellam. Ordine autem ut procedamus, triplicem illum non renatorum, convertendorum ac regenitorum statum attentes, (quam distinctionem quoque adhibuit celeberrimus quondam in Academia Rostochiensi Theologus B. SCHOMERUS in exegesi epist. ad Romanos ad Cap. VII. 14. dum non tantum irregenitorum & regenitorum mentionem facit, sed eorum quoque, in quibus Spiritus S. ad conversionem incipit operari, quos convertendorum nomine insignimus, parum hac vice solliciti: An I.c. Rom. VII. 14. de convertendis non autem de regenitis sit exponendus, quod magnus ille Theologus adstruere conatus est) præcipuas, quæ occasione subjecti bonorum operum ventilantur, theses controversas ad tres hasce classes ordinis solum gratia reducamus. Homines ergo in primo irregenitorum scilicet statu constitutos si respicimus, hæc moveri potest quæstio: Num scilicet facta præclara gentilium, hereticorum ac non renatorum in genere, inter bona opera locum inveniant? Ad quam præeunte scriptura sacra negando respondemus. Et ad virtutes profano cultui ditorum quod attinet, jam olim hac de re disputatum fuit inter PELAGIUM atque AUGUSTINUM, illo quidem contendente, gentiles quasdam veras perfectasque habuisse virtutes, bonaque opera, quæ vere talia sint, edidisse; hoc autem negante, gentiles veras habuisse virtutes, legendus hac de re ipse AVGVSTINVS L. IV. contra Julianum C. III. add. Jo. GERH. VOSSIUS Hist. Pelag. Lib. III. §. 2. tbes. 2. pag. 669. sq. cumprimis per integrum partem III. ubi ex instituto de virtutibus & bonis operibus gentilium agit p. 674. sq. Inter Judaicæ etiam religionis doctores fue-

runt nonnulli, qui gentiles VII. præcepta, vulgo Noachitarum dicta, observantes, virtutibus elucere hocque ipso partem in vita futura consequi, adfirmarunt, cuius sententiae auctores fuerunt R. JEHUDA BEN SAMUEL in *Sepher Cozri Part. III. §. 73.* MAIMONIDES in *Halach Melachim Part. IX. §. 1.* MENASSES BEN ISRAEL in *conciliatore quest. 2.* in *Deuteronomio. fol. 221.* & *L. 2. de resurrectione mortuorum C. IX. fol. 184.* it. *probl. VII. de creatione fol. 34.* & *L. I. de anima C. XIV. Schebet Jehuda sive historia Judaica a GREGORIO GENTIO latine data fol. 282.* Qvibus vero fortiter se opposuerunt Joh. SELDENVS de *jure nat.* & gent. secundum disciplinam ebraeorum P. I. C. X. fol. 115. 121. 122. HOORNBECKIVS L. VI. contra *Jud. C. 2. fol. 433. sq.* & *L. VII. C. 1. fol. 447. sq.* HACKSPANIVS in *notis in Nizzachon fol. 110.* HOTTINGERVS *Compend. Theologiae Judaic. Sect. XIV. fol. 255.* Imo ex ipsius antiquæ ecclesiæ doctribus CHEMNITIVS in *libello contra Jesuitas*, JVSTINI, CLEMENTIS & EPIPHANII valde incommoda de hac quæstione dicta notavit: *JUSTINUS enim SOCRATEM & HERACLI- TVM, quia secundum rectam rationem vixerunt, christianos fu- isse adserit;* Et CLEMENS dicit, philosophiam per se justificasse grecos. In adstruendis porro hæreticorum ac in genere omnium irregenitorum quibusdam operibus bonis, non Romanenses solum, sed & Remonstrantium sic dicta cohors allaborant. Genuinam Pontificiorum quidem sententiam exhibit canon. VII. sess. VI. C. T. ita se habens: *Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vera esse peccata, vel odium Dei mereri; aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare, anathema sit.* ANDRADÆ explicationem hujus canonis recenset simulque refellit

fellit CHEMNITIUS *i.e.* circa hunc ipsum canonem. Remonstrantium falsa opinio legitur *in confessione illorum*, C. VI. §. 4. Vide quoque sis A. VENATOREM declar. fol. 183. SIMONEM EPISCOPIUM instit. Theologic. L. I. C. IX. fol. 21. CORVINVM aduersus Molin. C. 39. Sect. 2. §. 16. fol. 617. 626. STEPH. CURCELLÆVM instit. rel. christ. L. VI. C. X. §. 14 f. 389. L. VII. C. VI. §. 13. fol. 454. Quatern. dissertat. diss. 3. §. 31. ad §. 36. f. 930. sq. POELENBURGIVM de gratia aduersus SPANHEMIVM fol. 302. 333. 334. LIMBORCHII theol. christ. Lib. V. C. 3. §. 5. ad 13. fol. 402. 404. Sed horum pluralitati nec eorum cedit numerus, qui erroneum hocce dogma proscripserunt, ex illis solummodo allegare juvat BROCHMANDVM system. T. 2. art. 18. c. 4. qv. 3. fol. 16. art. 25. c. 2. Dub. 6. qv. II. fol. 653. HÜLSEMANNUM breviar. C. 12. tb. 4. fol. 163. Suppl. tb. 2. §. 127. SCHERZERVUM enucl. brev. C. 12. tb. 4. f. 686. 688. tb. 5. f. 688. sq. CALOVIUM Confid. Armin. C. VI. qv. 6. 7. fol. 182. 184. Cap. XI. qv. 13. fol. 281. Theologos Leidenses cens. confess Remonstr. in C. VI. f. 87. in C. XI. f. 177. ISAACUM JVNIUM exam. apolog. Remonstr. C. VI. f. 133. sq. C. XI. fol. 291. - 297. Dolendum itaque est, ecclesiæ nostræ doctorem quemdam M. scilicet ADAMUM BERNDIUM in libro 1728. s. t. Einfluß der göttlichen Wahrheiten in dem Willen des Menschen / und dessen ganzen Leben/ sub MELODII nomine edito, idem illud perversum dogma proposuisse, verba ejus extant pag. 254. it. 596. Huic igitur auctori papizanti merito contradixit celeberrimus Dresdenium doctor LOESCHERUS in libro suo inscripto: *Vollständige Reformation - Acta und Documenta P. III.* pag. 38. Ne autem auctoritatibus unice pugnare videamur, a quo præsentis ævi vitio potius abhorremus quam maxime, rationes quoque negativæ nostræ sententiæ non nullas

nullas subducamus. Supervacaneum interim foret, si de actionibus paganorum, hæreticorum ac irregentiorum singulatim agendo judicarem, quum in eo omnes, sive extra ecclesiam constituti sint, sive in extero ecclesiæ cœtu locum habeant, conveniant, quod per Spiritum non regeniti sint adeoque fide destituantur. Non renatorum itaque vocabulo illos omnes comprehendentes, illorum opera, quantumvis externa specie hominibus bona videantur, & suo genere, quoad operis scilicet materiam seu secundum actus substantiam, quod quidam vocant, bona sint, ut cooperire nudum, subvenire periclitanti, stipem conferre in egenos, & reliquos: coram Deo tamen non vere bona ipsique placentia opera, sed peccata esse, exinde evincimus. Primo, quia fiunt ab homine spiritualiter mortuo, nondum Deo reconciliato, sed coinquinato & infideli, iam vero, ubi nulla datur spiritualis vita, ibi nec spiritualis operatio, ac proinde nullum vere bonum opus esse potest; ubi ipse homo Deo displicet, quia illi nondum reconciliatus est, ibi nec illius opera Deo placere possunt; inde est, quod Deus, speciocissima, ab ipso alias instituta, sacrificia puto, quæ ab hominibus illi nondum reconciliatis fiunt, ubique rejiciat. *Incensum, inquit Jes. I. 13. 14. abominatio est mihi, solennitates vestras odit anima mea.* Cap. LXVI. 3. *qui immolat bovem quasi qui interficiat virum.* Prov. XV. 8. *sacrificium impiorum abominatio.* Ps. CIX. 7. *Oratio impii dicitur ipsi fieri in peccatum.* Coinquinatis insuper ac infidelibus quum nihil mundum sit Tit. I. 15. quis immunda ipsorum opera Deo accepta esse, statueret? Deinde, quia non fiunt ex fide, *quicquid autem non fit ex fide, illud peccatum est* Rom. XIV. 23. quæ verba non de cibis tantum loqui,

loqui, sed generalem esse apostoli sententiam, AUGUSTUS libro de spiritu & littera jam monuit. Et Ebr. XI. expressè dicitur: *Absque fide impossibile est placere Deo.* Unde GREGORIUS NAZIANZENUS in oratione reversi ex agro, hoc profert axioma: *εκ τοις χωρις πίστεως πράξις ἔκκειτος, sine fide nullum opus bonum seu adprobatum est.* Conditiones porro boni operis a Paulo i. Tim. I. 5. his verbis describuntur: *Charitas ex puro corde, conscientia bona & fide non ficta.* Charitas autem est fructus spiritus Gal. V. 22. fide purificantur corda, Act. XV. 9. sanguis Christi emundat conscientiam, Ebr. IX. 14. offerentes hostias spirituales Deo acceptabiles per Jesum Christum, i. Petr. II. 5. Hæ vero conditiones, qvum in non renatis non sint, virtutes illorum nullo modo possunt inter bona opera numerari. Denique non renatorum opera non ad gloriam Dei, sed propriam jaetantiam, ambitionem aut voluptatem referuntur; hoc de infidelibus AVGUSTINVS L. IV. contra JULIANVM C. III. testatur: *Perhorribile sacrilegium, inquiens, serviunt ipsorum vitiis, vel ambitioni, vel avaritia, vel voluptati.* De gentilibus & hoc monendum venit, opera illorum sine vera veri Dei & Christi agnitione fieri, jam vero, qui non honorat filium, is nec patrem honorat, Joh. V. 23. Hinc scite BERNARDUS ferm. 22. in Cant. Quid vobis philosophis cum virtutibus, qui Dei virtutem Christum ignoratis? Et de hæreticorum operibus AVGUSTINVS in Ps. LXXXIV. 4. ita differit: *Quanti videntur præter ecclesiam bona operari, quam multi etiam pagani pascunt esurientem, vestiunt nudum, suscipiunt hospitem, visitant agrotum, consolantur inclusum? quam multi hæc faciunt? quasi videtur parere turtur, sed non sibi invenit nidum.* *Quam multa multi hæretici non ea in ecclesia operantur, non in nido pullos*

C

pullos ponunt, concubuntur & conterentur & non servabuntur, non custodientur. Idem L. XX. contra FAUSTVM C. XV. Satius est vel lapidi, qui quoquo modo est, aram constituere & victimam offerre, quam quod omnino non est, in deliramento phantasmatis adorare. Communem hanc nostræ de hac qvæstione ecclesiæ sententiam exhibit Augustana Confessio p. 18. 19. Art. Schmalcald. p. 336. Epit. art. p. 586. sq. & sol. declar. p. 688. 701. Qvamvis itaque non renatorum opera, etiamsi quoad actum externum cum lege convenient, neutquam bona vocari possint, Deum tamen per providam suam curam, qua rebus mortalium prospicit, haec ita dirigere, ut plurima inde saepius commoda ad alios homines perveniant, non negat B. BUDDEUS, magnus quondam apud Jenenses Theologus, cuius solida æque ac fideli institutione per quinquennium usus fui, in institut. Theologiæ dogmat. T. II. L. IV. C. V. p. 1409. Hoc etiam addo: non renatos temporalem quoque operum suorum quandam remunerationem consequi, ut patet ex Matth. VI. 2. 5. 16. quod quidem mirum problema LUTHERUS noster vocat, T. namque primo opp. lat. p. 543. ita scribit; *Justitia hominis non renati, ut ut eam temporaliter Deus honoret donis optimis hujus vite: tamen coram Deo larva est & hypocrisis impia; & mirum problema est, quod Deus remuneret justitiam, quam ipse reputet iniqvitatem & malitiam.* Tota autem hujus qvæstionis tractatio eoredit, ut exinde cognoscamus, quanta sit humanæ naturæ per peccatum depravatio, quæ quicquid etiam in operibus bonum dici posset, contaminat, ac in non renatis in peccatum verit. Urgens non minus illud argumentum esse, quod si recte inculcetur, multos hoc ipso a perdita via ad virtutem posse revocari, existimamus.

§. XV.

§. XV. Ad alterum hominum spiritualiter consideratorum statum convertendorum scilicet atque iustificandorum progredimur. Prima quæ hic occurrit qvæstio illa est: *An boni motus convertendorum bonis operibus sint annumerandi?* Cuivis autem facile intellectu erit, nos de peccatorum agnitione, serio de illis dolore ac contritione, timore, peccatorum odio, humiliatione, & abjectione sui, desiderio gratiæ a clucta, [quando quis in statu peccati dominantis incipit eo usque admittere gratiam, ut sentiat lucidam] deque proposito a peccato abstinenti & studiendi virtutibus christianis, tanquam justificationis prærequisitis loqui. De hisce præparationibus illud semper fixum in animo tenendum est, quod a Spiritu S. in iustificandis excitentur, & ratione ordinis tantum requirantur, quatenus scilicet justificationis donum non obtingit, nisi prius peccata agnoscantur ac deplorentur, non autem ac si boni illi motus, quos paedagogicos quidam nominant, eodem modo ad justificationis actum, quo fides in Christum ad eam sese habet, concurrant. Contrariam vero hic iterum ecclesiæ romanæ doctores fovent sententiam. De dispositionibus enim ac præparationibus adjustificationem verba facientes, adductos hos animi motus, quorum septenarium numerum conficiunt, voluntatis nondum renati actiones ex se ipso & suis viribus elicas statuunt, quæ insuper ut merita de congruo ad justificationis actum concurrant, ita ut homo ea propter causa justificationis dici possit aliquo modo etiam efficiens, quod impium dogma BELLARMINUS ex C. T. seß. VI. can. IV. V. VI. VII. IX. & seß. XIV. can. IV. libro 2. de pænitentia C. XII. strenue defendit, quem Jo. GERHARDUS in locis

C 2

theolog

theolog. art. de justific. per fidem. §. 166. sq. solide confutavit; conferatur & CHEMNITII examen C.T. can. IV. sq. sess. VI. Alter quidem se res habet, quando nostratum nonnulli bonorum operum vocabulo generaliter accepto etiam adfirmando ad hanc qvæstionem respondent. Sic electorales theologi in colloquio Altenburgensi 1568. celebrato, ad palliandam phrasin illam Majoristicam: *Bona opera ad salutem sunt necessaria*, hanc quoque suppeditant rationem, quod contritio opus hominis bonum sit, ut patet ex colloqvi bujus actis p. 409. 410. & 415. At vero, ne huic quidem opinioni, quamvis quocunque modo explicetur, calculum addere possumus, qvum conversio subjectum seu homo convertendus pure passive se habeat, ac contritio nequaquam sit ejusdem actio ex se ipso elicita, sed potius passio, qua conteritur & concutitur; nec enim homo se ipsum conterere potest, nec sibi contritionem facere, ubi & quando voluerit, sed Deus est, qui corda hominum per legem conterit atque concutit. Qvis quæso admissionem speciei coloratae in oculos, rei sonoræ in aures, actus ab homine ex se ipso elicitos nominabit, qvum ad inevitabiles referendæ sint passiones? Ita & omnes illas sensationes, quas Spiritus S. in convertendis movet, nemo, nisi qui liberi arbitrii viribus nimium tribuit, inter ipsorum opera connumerabit. Deinde propositum abstinendi a peccato ob metum pœnæ aut ex fastidio flagitorum, ut in convertendis se habet, non boni operis nomine dignum esse, jam olim theologi Ducales Electoralibus in colloquio Altenburgensi se opposentes, duxerunt omnes, Videantur acta bujus conventus p. 85. sq. 207. sq. 311. it. 409. sq. Sola denique hæc

hæc denominatio errore Pontificiorum a nobis adducto dogmati favet, unde PHILIPPUS MELANCHTHON in locis suis theolog. fol. 373. & 380. suam de hac phrasi his verbis profert sententiam: *Contritio sine fide, nihil est nisi pavor, terror, dolor: nec est nostrum bonum opus: papisticum hoc est dogma: bonum propositum sine fide, non potest esse vere bonum ac Deo placens.* Et quam facilis sit ab hac pontificia appellandi ratione ad ipsum illorum errorem transitus, Electoralium theologorum, aliquoties iam laudatorum, exemplum nos edocet. Qvum enim convertendorum per Spiritum S. elicitos motus pro bonis venditarent operibus, perverse postremo sentiebant, actiones esse bona & quidem subjective & proxime nostras, quemadmodum legitur in actis p. 104. sq. 250. & 255., quapropter & Ducales omnibus modis illis contradicebant, ut videre est l. c. p. 85. sq. contrarium scilicet ex articulorum Smalcaldicorum part. III. art. 3. aliaque LUTHERI disputatione de veste nuptiali, nec non Philippi LL. ostendentes. Adplicemus itaque & in hac qvæstione dijudicanda illud Servatoris monitum, ita inquietis: *Date Deo, quod Dei est,* Matth. XXII. 21. Illi enim soli qvum hominis conversio, ac in illa agendi facultas, competit, immerito convertendis opera, ne dicam bona tribuuntur. Evidem Joh. MUSEUM in prælect. in epitom. F. C. p. 177. dictum illud AVGVSTINI: *Bona opera justificatum non precedunt sed sequuntur, exponens, bona opera dupliciter accipi solere monet, vel generaliter, ut denotent omnes bonos actus & motus, in verbo Dei præceptos, sive sint interni, sive externi actus, & sive sint formaliter actiones liberae, sive sint passiones & motus a Spiritu S. excitati, absque hominis consensu libero, quales sunt primi motus,*

motus, nempe prima cogitatio sancta & primum inspiratum desiderium pium. Vel specialiter pro actionibus hominum liberis, quas ut nova creatura per vires a Spiritu S. donatas, exerceant. Attamen pag. 128. Actus ac motus illos primos, justificationem precedentes, minus adcurate bona opera hominum dici censet, quum non tam hominis quam Spiritus S. in homine agentis opera sint. Nam quod attinet primam inspiratam cogitationem sanctam & desiderium pium, Deus ea in nobis operatur sine nobis, i.e. sine nostro libero consensu, unde, licet homo sancte cogitet, Spiritus S. tamen est, qui hanc cogitationem sanctam in eo excitat. Quod vero attinet subsequentes pios motus & actus, quibus fides paulatim acceditur, licet ad eas voluntas incipiat se per primum acceptae gratiae motum active habere, & quodam conatu & desiderio in gratiam tendere, tamen illae qualescumque vires acceptae, ita debiles sunt, ut illi actus & motus subsequentes pii absolute non tam hominis voluntati, aliquilibus viribus gratiae instructae, quam ipsi Spiritui S. per verbum in ipsis operanti, adscribantur & propterea in communi usu loquendi non soleant dici hominum bona opera, sed actus & motus pénitentiae, quos Spiritus S. per verbum in homine excitat, & per quos hominem convertit & regenerat. De hoc autem Spiritus S. opere HIERONYMVS KROMAYERVS Part. II. Theologie positivo-polemica pag. 391. scribit, illud non a Spiritu inhabitante, sed assistente tantum provenire, quodque Spiritus S. ita peccatores arguens, faciat opus alienum, ut possit facere proprium, i.e. consolationibus evangelicis peccatores contritos erigere seq. Paracletum iisdem praestare.

§. XVI. Attamen, quod justicandorum intuitu proponitur, sequens est erotema: An scilicet bona opera in actu justificationis sint necessaria? In diversas hic iterum ejus-

ejusdem adsertores abeunt partes, ut una ac simplex
 responsio minime sufficiat. Aliter namque Pontificii,
 aliter Sociniani ac Arminiani, aliter Majoristæ, aliter de-
 niique hujus ævi nostratum nonnulli illud exponunt.
 Et ad romanam ecclesiam quod attinet, talem bono-
 rum operum in actu justificationis adserunt necessita-
 tem, ut illorum intuitu homo indidem justificetur, quæ
 meriti necessitas adeo appellatur. Eo enim tendunt, quæ
C. T. seß. VI. C. VI. de præparatione ad justificationem C. VII.
 de impii justificatione disputatione, ut scholasticorum de
 merito congrui opiniones a CHEMNITIO in E. C. T. p. m.
 364sq. recensitas repeatant atque confirment. Hanc præ-
 parationem ad justificationem THOMAS vocat *dispositio-*
nem aut præparationem necessitatis, quando ad ultimam dispo-
sitionem materiæ necessario sequitur & adest formæ introductio.
 GABRIEL BIEL *dist. 14. L. III. qu. 2.* ita scribit: *Quando adest*
sufficiens & ultima hæc dispositio, in qua gratia commovet, &
incitat liberum arbitrium, quod deinde ex sua virtute elicit &
producit tales actus præparatorios, tunc demum necessitari ad
infusionem gratiæ: quia statuerit, facienti, quod in se est, infal-
libiliter dare gratiam. ANDRADIIUS hoc ita explicat, illis im-
 perfectis motibus spei & charitatis animum ita præparari, ne
 justitia sit prorsus indignus. Colonienses Jesuitæ præpara-
 tiones illas ita declarant, quod Deus talem fidem, cum ceteris
 actibus, in homine inventam, dignam ducat, cui conferat justificationem.
 Ex quibus omnibus liquet, C. T. præparatio-
 nibus illis suis nihil aliud quærere, quam ut meritum
 aliquod nostrum, & dignitatem aliquam nostram, quæ
 necessaria sit ad consequendam justificationem, stabilit.
 Hæc ergo quum in aprico sint, animum incertare pos-
 sent

sent verba venerandi D. ANTONII, celeberrimi apud Halenses Professoris, in ejus libello, quem *de C. T. adeoq; Pontificorum doctrina publica confecit*, pag. 42. extantia. Exhibita namque perversa Pontificorum de impii justificatione doctrina, quod scilicet non in sola peccatorum remissione, sed & in sanctificatione ac interioris hominis renovatione consistat, hanc addit notam: *Concesserim posse bona fide justitiam christianam in toto ambitu, statu ac latitudine sua consideratam, tanquam totum seu genus distribui in justitiam 1) imputatam, 2) inharentem, & nescio an tale quid velint Tridentini, quando C. 2. dixerunt generalius de translatione a statu corrupto in statum gratiae.* At vero huic illius dogmatis mitigationi ac excusationi, ipsorum Pontificorum obstat explicatio, quæ justificationem hominis coram Deo renovationi, charitati ac bonis operibus tribuit. Videantur explicationes Jesuitarum ac *ANDRADII* apud *CHEMNITIVM l.c. p. 353. 354.* Sanctificationis enim renovationis ac inharentis justitiae vocabula pro operibus propriis insidiose Tridentinorum decretorum architectos substituisse, ut turpitudinem hujus opinionis de justificatione per bona opera aliquo modo palliarent, fuisus quidem ostendit *CHEMNITIVS l. c. p. 336. sq. & p. 354.* Licet equivocatione vocabuli *justificationis* & *justitiae*, inquit *CHEMNITIVS*, turbare conantur lectorem, semper tamen *justificationi annexa est questio, quomodo Deo reconciliemur, ipsum habeamus placatum & propitium, adoptemur in filios, acceptemur ad vitam eternam.* Doctor quidem ille Moguntinus *VITVS MILETVS GAMVNDIANVS* in refutatione 600. errorum pontificorum, quos Hesbusius & ejus generis Olearius catholicis affinxerunt: *Fide, ita scribit, catholica christiana eaque SOLA ho-*

minem

minem justificari nulli unquam negaverunt, nec negant Pontifici; qvum autem de Jesuitarum artificio inter omnes constet, quamque mirifice ludant æquivocationibus, ac publica de hoc argumento ecclesiæ romanæ adsint testimonia contraria, hunc ipsum Jesuitam aliud clausum in pectore, aliud promtum in lingva habere, nemini erit dubium. Interim tamen his & aliis sophisticis loquutionibus & nostrorum theologorum nonnulli permoti fuere, ut nullum in hoc articulo inter nos & Pontificios dissensum fundamentalem agnoscerent; pertinet huc TIMOTHEI PHILAETHÆ 1717. editus libellus ita inscriptus: *Harmonia ac disharmonia doctrinæ protestantium & R. catholicorum in articulo de justificatione in gratiam veritatis & pacis ecclesiastice eruta & monstrata; cum quo conspirat JOH. FABRICIUS in consideratione controversiarum p. 36. sq. & in alio scripto publico idem auctor doctrinam hanc, quod scilicet in ecclesia R. non detur error fundamentalis, ornamentum ac coronam nominat academiæ Juliæ.* Sed animus non est errorum papisticorum de justificatione synopsin formare, in fasciculo quasi colligatos illos exhibet MENZERVS in exegesi A.C. p. 182. sq. nec argumenta illorum, quæ pro adstruenda justificatione per bona opera adferunt, hic speciatim refellere instituti ratio permittit; consulantur scriptores anti-pontificii a B. BUDDEO in *Isagoge historico-theologica cap. de theologia polemica* copiose enumerati. Sufficit monuisse, dogma illud romanenum, de necessitate bonorum operum ad actum Justificationis, falsum ac scripturis adversum esse: Hæ namque docent, solam Christi obedientiam, tam in agendo quam patiendo consistentem esse justificationis

D

causam

causam meritoriam, nulla vero opera sive merita humana, sive dicantur ex arbitrii humani (quam Pelagiani somniant) libertate, sive ex lege, sive ex gratia, sive ex fide, sive Spiritu S. profecta, sive non renatorum, sive renatorum, sive per se, sive adspersa sanguine Christi, sive sua vi, sive virtute Christi & dignitate Spiritus S. quocunque denique modo dicantur, peccatorum remissionem promerer. Audiamus unicum Paulum, arbitramur, inquit apostolus Rom. III. 28. hominem justificari fide absq[ue] operibus legis. Rom. IV. 5. *Ei, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, imputatur fides ad justitiam.* Rom. XI. 6. *Si ex gratia, jam non ex operibus.* Gal. II. 16. Scientes, quod non justificetur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christum credimus, ut justificemur ex fide & non ex operibus legis, quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro. Ephes. II. 8. *Gratia estis salvati per fidem & hoc non ex vobis, Dei enim donum est,* v. 9. non ex operibus, ut ne quis glorietur. Tit. III. 5. *Non ex operibus justitia, quae fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos facit.* In his atque similibus dictis, in quibus propria hujus doctrinæ sedes est, opera ab actu justificationis excluduntur, & fides ac opera sibi invicem opponuntur; jam vero oppositorum ea est natura, ut posito uno, tollatur alterum, posita ergo justificatione per fidem, ut quidem in omnibus adductis exemplis ponitur, negatur justificatio per opera, ac proinde operibus, quocunque etiam nomine veniant, non potest tribui justificatio. Invieta igitur stat illa, de fide sola justificante, cœlestis veritas, de quo præcipuo doctrinæ christianæ capite confessio nostrarum ecclesiarum extat in A.C. art. IV. p. 10. quam ex

ex scripturis refelli non posse ipse ECCIUS, ut LUTHERUS
T. V. Jenens. german. fol. 373. in Cap. V. Matth. testatur, & vi-
ginti alii theologi, qui in comitiis Augustanis adfuerunt,
narrante SELNECCERO *oratione de A. C. p. 51.* fuere confessi.
Innumera insuper piæ antiquitatis de gratuita per fidem in Christum justificatione, adsunt suffragia, quæ HAMELMANNUS in peculiari libro collegit, in quo ex quadraginta antiquæ ecclesiæ doctoribus, græcis ac latinis pro usu particula exclusivæ testimonia producit, lege & CHEMNITIUM Part. II. LL. p. 339. 340. Potiora recenset GERHARDUS in locis theol. art. de justificatione per fidem p. 397. - 402. item BVDDEVS in institut. Theologiae dogm. T. II. L. IV. C. IV. ad §. 17. p. 1364. - 1372. Ipsorum quoque adversariorum confes-
siones exhibit GERHARDVS l. c. pag. 403. sq. Romanensem autem ecclesiam, hac ipsa sua de justificatione per bona opera doctrina, pontificis R. commodum ac utilitatem quærere, venerandus D. WALCHIVS, Jenensis academiæ non postremum decus ac ornamentum in libro, qui inscribitur: Historische und theologische Einleitung in die vornehmsten Religions-Streitigkeiten / hoc demonstrat argumento: Die Päpstliche Hoheit / ita scribit p. 192. 193. muß durch den Reichthum unterstützt werden; die Gold-Grube aber / wodurch die Cammer des Pabstes jährlich so bereichert wird / sind eben die guten Werke / und zwar insonderheit solche gute Werke / welche die römische Kirche zu thun verordnet / wann sie gleich Gott nicht befohlen / deren Ansehen sie nicht besser festigen / und den Gemüthern der Leute einprägen könnten / als eben dadurch / daß daran die Rechtsfertigung eines Sünders vor Gott hänge.

§. XVII. Necessitatem deinde bonorum operum & quidem sensu causali ad justificationis actum contendunt, qui fidem per obedientiam mandatorum legis definiunt, id quod in illorum scriptis animadvertere licet, qui Socinianorum ac Remonstrantium castra sequuntur. Et ad prius quidem pestilentissimorum hominum genus quod attinet, infelix eorundem dux FAUSTUS scilicet SOCINUS, perversis suis, de hoc ipso christiana fidei articulo, opinionibus indulgens T. II. Opp. Part. IV. ubi de Christo Servatore agit, Cap. XI. p. 234. ita differit: *Fides in Christum, quæ nos justos coram Deo constituit, ut ipsa verba aperte indicant, & ratio omnino postulat, nihil aliud est, ut pri- dem diximus, quam Christo confidere, i.e. non solum, quæcumque Christus ad nos spectantia dixit, vera esse credere, sed etiam ea tanti estimare, ut si quid nos facere præcepit, id faciamus.* Eodem Cap. p. 235: *Ea loquutione facere scilicet voluntatem Christi, ipsa confidentiam exprimitur.* Utroque hanc sententiam pollice laudat CHRISTOPHORVS OSTORODVS, Raciensis quondam ecclesiæ perturbator magis quam fidelis pastor, in institut. christ. relig. quo scripto, germanico idiomate divulgato, tota ferme Socinianorum confessio proponitur, ibi namque pag. 302. Oportet, inquit, aliquid in nobis inveniri, sine quo justificare nos Deus non vult, nempe fides in Christum, h.e. fiducia & obedientia. Et hanc fidem, h.e. fiduciam & obedientiam dicit imputari ad justitiam. p. 304. *Pereamque perfici hominem posse concludit.* p. 306. orthodoxam de Christi pro peccatis nostris satisfactione, cui tamen fides unice innititur, sententiam appellat errorem puerilem & ridiculum, immo blasphemiam, p. 310. & anilem fabulam p. 311. Similia idem auctor in scripto germanico contra Trade-

Tradelium edito, tradit, nec difficile foret ex multis aliorum ejusdem furfuris scriptis quam plurima adducere testimonia, sed omnium instar esse potest, quod *catechesis Racoviensis*, blasphemantis hujus cœtus quasi symbolum, nobis suppeditat. Fidem enim salvificam p. 281. ex ed. de anno 1612. seqventem in modum describunt: **D**er Glaube / auf welchem die Seeligkeit nothwendig folget / ist das Vertrauen durch den HErrn Christum in Gott. Daher man sehen kan / daß der Glaube an den HErrn Christum zwey Dinge in sich begreiffe: Das eine ist/ daß man nicht alleine Gott / sondern auch dem HErrn IEsu Christo vertraue; Das andere/ daß man Gott gehor- sahin sey/ nicht allein in dem/ was Er uns in seinem Ge- setz befohlen/ und durch den HErrn Christum nicht auf- gehoben/ sondern auch in dem allen / was Christus zum Gesetz hinzugehan hat. Deinde ad positam qvæstiunculam: **S**o begreifst du auch in dem Glauben den Gehor- sahm? p. 282. hoc datur responsum: Freylich. Pag. etiam 306. expresse dicitur: Durch den Glauben an den HErrn Christum / wie er nehmlich beschrieben worden/ erlangen wir die Rechtfertigung. At vero quam valde hominum illi miserrimi legem cum evangelio confun- dunt, nullum tenentes discrimen inter obedientiam geminam, quarum una legis altera fidei in scripturis ap- pellatur, priorem Spiritus S. intendit 1. Sam. XV. 22. C. XXII. 14. Ps. LXXXI. 14. de posteriori loquitur Rom. XVI. 26. 2. Cor. X. 5. Rom. I. 5. Rom. X. 16. 2. Thess. I. 8. 1. Petr. I. 8. Obedientia igitur evangelii seu fidei est credere in Christum: obedientia legis sive mandatorum est facere, quæ in lege mandata sunt, quantum ergo ab

evangelio lex distat, tantum hæc obedientia ab illa distinguitur. Jam vero fides justificans est ex evangelio & non ex lege, Rom. III. 21. 22. Gal. III. 11. 12. ac proinde opponitur, in articulo justificationis, generatim omnibus operibus, quæ in lege præscribuntur Rom. III. 20. 28. C. IV. 5. 6. 13. quomodo etiam operibus opponitur gratia Rom. XI. 6. Ephes. II. 8. 9. ut omnis gloriatio hominum excludatur, Rom. III. 27. C. IV. 2. I. Cor. I. 29. 31. ac fides accurate distinguitur a fructibus spiritus in omnibus renatis, Gal. V. 22. Matth. VII. 17. Gal. V. 6. I. Cor. XIII. 13. I. Thess. I. 3. ad Philem. v. 5. & 6. ejusque proprium est, Christum in evangelica promissione oblatum fiducialiter adprehendere, quod nullo modo operibus tribui potest Joh. I. 12. Gal. III. 14. Ebr. IX. 15. Ex quibus omnibus constat, fidem definiri non posse per obedientiam mandatorum legis, nihil namque definitur per suum oppositum sive per effectum, ut nimirum unum de altero tanquam genus de sua specie in casu recto prædicetur. Atque sic explosa Socinianorum de fide inepita definitione, necessitas simul bonorum operum, quam obedientiæ titulo ad justificationem requirunt, cui insuper, quicquid honorificum & eximium de fide in scripturis reperitur, tribuunt, proscribitur. Cum Socinianis hunc errorem communem habet tota Remonstratum cohors, confessionis enim, quæ eorum sententiae super præcipuis articulis religionis christiane declarantur C. X. §. 2. sic sentiunt: *Vivam autem & veram fidem hanc appellamus, quæ necessario sibi conjuncta habet bona opera totiusq. vitæ & sinceram emendationem secundum præcepta Jesu Christi institutam.* *Quia enim fidei vera passim a Servatore nostro promissio*

missio vite æterne adjuncta est, immo fides ipsa in justitiam credenti imputari dicitur, & nihilo minus tamen, nos etiam ex operibus justificari ac non ex fide tantum, Jacobus adfirmat, Paulus vero etiam pietatem habere promissionem presentis & future vitae afferit, quin imo sine sanctimonia neminem visurum dominum auctor ad ebraeos asseverat, aliaque in eamdem sententiam non pauca in sacris litteris expressa leguntur: utique necesse est, ut fidei prescriptum non alio modo hic consideretur, quam quantum proprietate sua naturali obedientiam fidei includit, & tanquam facunda bonorum operum mater est, totiusque christiane pietatis ac sanctimoniae fons ac scaturigo. Tantum abest, ut huic obedientie ac pietati & ipsa opponi debeat aut jure possit. C. XI. §. 2. Fiducia specialis misericordiae, qua scilicet credo, mibi jam remissa esse peccata mea, non est essentialis forma fidem justificantem constituens, sed qua firmiter statuo, fieri non posse, ut aliter quam per Jesum Christum & alia, quam per ipsum prescripta ratione, eternam mortem evadam & contravictam sempiternam consequar; ac proinde, quae novam obedientiam ipse Iesu Christo a nobis debitam, i.e. non sterile aliquod obediendi propositum, aut affectum sine effectu, sed ipsum verum & actuale obsequium, ex sece continuo parit, & sibi conjunctum semper habet. Legatur & Apologia Cap. XI. fol. no. - 113. 125. JAC. ARMINIVS respons. ad 31. art. f. 138. 140. art. perpend. de justific. §. 14. ad 18. f. 786. sq. CONRADVS VORSTIVS catalogo errorum SIBRANDI f. 62. SIMON EPISCOPIVS instit. L. IV. C. 16. fol. 399. Disp. T. 3. disp. 22. de justif. th. 5. 6. 7. T. II. Opp. f. 454. STEPH. CURCELLAEVS instit. rel. christ. L. VII. C. IX. § 3. 6. f. 468. sq. Qui prolixiorem hujus erroris refutationem desiderat, adeat BROCHMANDUM syst. T. II. art. 22. de fide justif. HÜLSEMANNUM brev. C. XI. th. V. f. 149. th. 6. f. 150. de auxiliis gratiae disp. I.

disp. I. C. 3. f. 49. 50. 51. diss. pec. de fide ad just. imput. sub HÖPFNERI præsidio habita §. 8. 9. 10. 17. 19. 26. 27. SCHERZERV M enucl. brev. HÜLSEM. C. XI. th. VII. f. 648. th. XII. f. 651. 655. 659. CALOVIVM consid. Armin. C. IX. qv. 4. 5. f. 243. sq. qv. 6. fol. 248. sq. qv. 7. f. 264. C. XI. qv. 16. f. 283. Theologos Leidenses cens. confess. in C. X. f. 143. sq. in C. XI. f. 161. sq. omnesque contra-Remonstrantes, quos SAGITTARIUS in introd. in hist. eccles. p. 272. sq. itemque BENTHEM. im Holländischen Kirch- und Schulen-Staat/ P. II. C. VI. p. 733. laudat.

§. XVIII. In enodanda ulterius de necessitate bonorum operum in actu justificationis quæstione, ad controversias, a MAJORE ejusdemque asseclis motas, revertimur. E vadis autem emergit, scopulosque prætervehitur, cui inculpatum de hoc certamine judicium adferre datum est, multis enim ambagibus innodatam esse causam, sive historiam, sive rem ipsam controversam spectemus, tot diversæ relationes ac sententiæ eruditissimorum virorum discrepantes testantur. At vero quum nec lupiter omnibus placeat, imperturbatus ac quantum animi facultates patiuntur, de hac lite augurari faciam periculum. Pomum itaque Eridos, circa quod tam acriter a ducentis abhinc annis ad hunc usque diem disceptatum fuit, est illa propositio: *Bona opera necessaria sunt ad salutem.* Prima, quam phrasis hæc peperit, contentio, inter A. C. socios fuit ac Zwinglianos. Explosa namque art. VI. hujus confessionis bonorum operum ad salutem necessitate, quatuor civitatum Zwinglianarum Deputati horum articulorum, illis communicatorum, subscriptionem recusarunt, quod patet ex SLEIDANO L. VII. hist. p. 181. HOSPINIANO hist. sacrament.

P. II.

P. II. p. 100. sq. *CHYTRÆO* in *bist. A. C.* peculiari tractatu de tentatis mediis uniendi Zwinglianos cum Augustanis in comitiis illis 1530. pag. 713. *GEORG. COELESTINO*. P. I. *bist. Aug.* pag. 294. *LVTHERO & PHILIPPO* in epistolis hoc anno commutatis T. I. epistolarum latinarum *LVTHERI* ab *AURIFABRO* editarum & T. I. epistolarum *MELANCHTHONIS a PEZELIO* editarum. Evidem & aliæ suberant causæ, cur omnem conciliationem a *PHILIPPO* Hassiæ Landgravio tam effictim tentatam, respuerent, quod scilicet de Cœna, de Christo, aliisque non idem quod Saxones & ceteri A. C. socii sentiebant, referente *SLEIDANO* l. c. p. 187. Interim tamen dissensus circa hunc articulum de necessitate bonorum operum ad salutem non postrema illis exstitit causa, ut ex eo liquet, quod cum confessionem suam integro mense post Augustinæ exhibitionem offerrent Zwingiani, art. IV. sue confessionis p. 244. *A. C.* art. VI. expresse contradicunt his verbis: *Nolumus autem bac* (de gratuita justificatione per fidem) *sic intelligi, qvasi salutem & iustitiam in fide charitate* *destituta, quam informem vocant, ponamus.* *Qvandoqvidem* certi sumus, neminem justum aut salvum fieri posse, nisi amet summe Deum & imitetur studiosissime. Et mox: *Justificari* ergo aliter prorsus nequimus, quam si fide cum primis donemur, & toti a Dei nutu pendeamus: *hanc fidem* vocat *AVGVSTINVS* *evangelicam*, efficacem videlicet per dilectionem: *hac demum,* regeneramur & restituitur in nobis *imago Dei.* Videant igitur reformatæ ecclesiæ doctores an ullo jure pro sociis A. C. possint haberi, cuius articulis sese opposentes ad subscriendum illis incassum fuerint invitati. Sed & nostræ ecclesiæ addicti cum animo cogitent, quæstionem hanc, quæ opera a concursu ad salutem prorsus ex-

E

cludit,

cludit, reformationis tempore nequaquam perfunctorie ac obiter tantum fuisse tractatam, quodque veræ restauratæ fidei confessor eadem sine conscientiæ ac juris, quo ob ipsam hanc confessionis formulam fruitur, læsione uti nequeat. Mirum id circa nobis videtur, qui *PHILIPPVS* in publicis scriptis, vivo adhuc *LUTHERO* hanc phrasin usurpare non ausus solum fuerit, sed nemo etiam eidem contradixerit. Evolvantur modo loci theologici 1536. ab ipso editi, ubi fol. 75. hæc leguntur *PHILIPPI* verba: *Der ohalben wird das ewige Leben nicht gegeben wegen der Würdigkeit unser guten Werke/ sondern aus Gnaden um Christi willen / und ist doch dieser neue geistliche Gehorsahm nöthig zum ewigen Leben/ die weil er auf die Versöhnung mit Gott folgen muß.* Et in homilia evangelii dominicæ IV. post Trin: *Wir solten wissen/ daß in denen/ so da seelig werden sollen/ müsse seyn ein angefangener Gehorsahm/ und daß ohne solchem die Menschen nicht können seelig werden.* 10. *MUSEUS in prælectionibus in epitomen F. C. p. 182.* hanc rationem subducit: *Quia orthodxi theologi de Philippi orthodoxia tum temporis non dubitabant, addiderat enim declarationem, quod per bona opera non consequamur salutem, vel quod bona opera importent meritum, cuius intuitu consequamur salutem, sed quod sint necessaria ad salutem tanquam justificationis consequens, propterea neque LUTHERUS, neque alii ipsi contradixerunt.* Eodem fere argumento Electorales theologi in colloquio Altenburgensi *PHILIPPUM* defendere conantur, inquietes: *PHILIPPVS MELANCHTHON vel semel usus est phrasij illa, tempore magna angustie & metus: quod PRÆCIPVE fide justificemur, postea tamen non excusavit banc phrasin, semel dixit,*
quod

quod de particula sola in articulo justificationis non velit pugnare; itaque quum alibi orthodoxe se declaravit, hoc tolerandum est. Acto. hujus colloquii pag. 184. 114. 119. Et alibi dicunt; phrasibus illis, quibus ipsi necessitatem bonorum operum describimus, etiam PHILIPPUS vivo & conscientia LUTHERO usus fuit. Pag. 407. l. c. de phrasi, PRÆCIPUE nos esse justos fide, adfirmant, PHILIPPVM, eadem usum esse non assertive, sed ex hypothesi, si maxime concurrerent opera ad justitiam & salutem (quod Pontificii contendebant) præcipuum tamen effectum relinquendum fore fidei. Pag. 120. 128. 134. sq. Ipse LUTHERVS in quadam ad PHILIPPVM scheda, quum PHILIPPVS judicium LUTHERI de hac phrasi requisivisset, respondit per proverbium: Er werde auch daben sehn / sagt jener Geselle / recte se habet propositio illa, modo haec adjiciatur explicatio; non, quod operentur aut impetrant salutem, sed quod fidei impetranti presentia aut coram sint, sicut ego necessario adero ad meam salutem. Immo p. 119. 144. dicunt Electorales theologi: LUTHERVS FRIDERICO MYCONIO, pastori Gotbano, quum tanquam evangelista in Angliam mittendus esset, scripto hanc instructionem dedit, ne cuiquam litem moveret de hac phrasi, sed utentes hac propositione comiter toleraret. At vero Ducales theologi omnes has excusationes rejiciebant, non attenta calamitate publica tempore Interimistico PHILIPPO & sociis incumbente; sed respondebant, se neque in PHILIPPO nec quoquam alio tolerare posse illam phrasin, non defendendam nec palliandam eam esse, quae ad aliqualem Cæsaris & Pontificiorum gratiam conservandam recepta fit. Act. p. 169 - 181. ubi 28. rationibus demonstrant in nullius mortalis gratiam & ad nullius omnino auctoritatem conservandam, hanc phrasin defendendam esse. Pag. 148. & 352. ad argumentum de

PHILIPPI orthodoxia respondent: *Vnicam veneni guttulam totum vinum intoxcat, modicum fermentit totam massam vitiat.* A&t. p. 309. 443. & 516. de scheda LUTHERI ita existimant, quædam in hac scheda esse supposititia, esse chartam privatam, non opponendam publicis LUTHERI scriptis, denique falso exponi a Majoristis, quum LUTHERVS secundum testimonium a Notario adprobatum de sola coëxistentia bonorum motuum cum fide tanquam effectuum cum causa, non vero de fine seu necessitate præsentiae ad salutem consequendam phrasin istam exposuerit, sed etiam exemplis illustraverit, quando ab effectu demonstratur causa, in actu posita, non vero quando causa & effectus simul dicuntur esse necessaria ad producendum alium quemdam communem effectum, ut: si sol est, tunc debet lucere, si fides est, oportet ut opcretur, inquit LUTHERUS, contra fucatum solem & fucatam fidem, de vera fide & sole ridicule dicitur, sicut non recte dicitur sol debet lucere, arbor bona debet bonos fructus ferre, tria & septem debent esse decem, quia sol de facto lucet, arbor bona sua natura facit bonos fructus, tria & septem de facto sunt decem; igitur neque ex hac scheda LUTHERI quicquam confici. Ad ultimum Ducales hoc regerunt: PHILIPPVS, non LUTHERVS sic instruxit MRCONIVM, quod probatur A&t. p. 168. 356. 418. sq. & tum aliis quam plurimis LUTHERI dictis ostendunt, PHILIPPVM in ejusmodi negotiis sepe dolose egisse, LUTHERVM autem de defensoribus hujus phraseos in sermone de bonis operibus T. VI. Jenens. german. fol. 49. dixisse: Die eis genfinnige större Köpfe richten Ketzeren ein/ trennen die reine Lehre und Christliche Kirche/ und lehren/ daß gute Werke nöthig seyn zur Seeligkeit. Ex illis, quæ de PHILIPPO ex actis hujus colloquii allegare necessarium duxi, hæc ad me allata erat suspicio, anne usurpatione hujus phra-

phraseos vir magni alias nominis Calvinianis suis admurmurare occasionem captaverit, quam rem altioris indaginis esse, existimaveram. At vero inveni postea locum quemdam, ex quo PHILIPPUM hic mentem suam mutasse, cognovi. Etenim in formula concordiae de controversis articulis, 1557. in conventu Wormatiensi conscripta, PHILIPPUS in hæc desinit verba: *Retinemus igitur banc propositionem & formam loquendi: bona opera sunt necessaria, & recte declaramus, non quod sint merita remissionis, culpe & pæna æternæ, nec quod sint merita vita æternæ, sed quia divino ordine homo debet obedientiam.* Sed hac forma verborum non utimur: bona opera sunt necessaria ad salutem, seu ad vitam æternam, ne intelligatur meritum reconciliationis aut vita æternæ, & ne obscuretur consolatio evangelica, quæ agentibus pœnitentiam concionatur de gratuita donatione vita æternæ propter mediatorem. Ut igitur vitetur ambiguitas, velimus & nos omitti banc additionem: necessaria sunt ad salutem, extant hæc verba T. IV. Opp. suorum f. 811.

§. XIX. Ulteriorem hujus phraseos usum ostensuri, notandum venit, eamdem octodecim annis post exhibitam A. C. libro Augustano, quem *Interim* vocabant, esse insertam. Ita verba ibidem sonant: *Aus dieselben grossen Gottes-Geschenke fliessen wie aus einem Brunnen alle gute Werke/ welche so nöthig seynd einem jeden gerechtfertigten zur Seeligkeit/ ic. ex ed. Jo. ERDMANNI BIECKII p. 286. & p. 288. verba ita se habent: Noch eins muß man lernen/ wiewohl die Werke/ die von Gott gebothen/ nöthig seynd zur Seeligkeit/ ic. hic auctor eruditissimam simul huic libro historicam narrationem præfixit, ad quam lectorem ablegamus. De hac interreli-*

gionis formula, qvum theologi Electorales conventum instituerent Missenum in judicio de libro illo Augustano eadem phrasi utebantur, prout testantur *acta synodica Witteberga 1559.* edita & quidem *lit. F F. fac. a.* hæc leguntur: *Propositio verissima est, neminem sive dilectione & bonis operibus salvati & tamen certissimum est, nos non justificari aut salvati per dilectionem aut bona opera.* Repetitur in doctrina de justificatione in conventu Misseno *lit. LL:* *Vt igitur hanc lucem novam agnoscetem filium Dei accessam esse in mentibus oportet; ita verissimum est, oportere simul inchoari & ceteras virtutes, fidem, spem, dilectionem & alias, & has ad salutem esse necessarias, nullum est dubium.* Et rursum in Cap. de justificatione ex formula Misnica descripto & episcopis in congressu Pegawicensi proposito: *Sicut hanc veram agnitionem in nobis lucere oportet, ita verissimum est, has virtutes, fidem, spem, dilectionem, & alias ad salutem esse necessarias.* Huic autem phrasi illico contradicturna FLACIO, MATTHÆO JUDICE, JOACH. WESTPHALO, Jo. WIGANDO, THEOLOGIS ARGENTINENSIBUS, & BVCERO in examine libri Interimistici, ULMENSIBUS, LUBECENSIBUS, ROSTOCHIENSIBUS, STRALSUNDENSIBUS, WISMARIENSIBUS, LUNEBURGENSIBUS, HAMBURGENSIBUS, idque per scripta publica, quæ legere est *T. VII. CONRADI SCHLÜSSELBURGII,* Superintendentis olim ac Professoris in ecclesia ac gymnasio Stralsundensi longe celeberrimi, catalogo hereticorum, ubi per totum librum de hoc argumento agitur. Nihilo tamen minus patrocinium hujus propositionis in se suscepit D. GEO. MAJOR, publicus quondam apud Wittebergenses theologiæ Professor, in libro enim quodam *contra Amsdorffum 1552.* edito, itemque alio, qui inscri-

inscribitur: *Sermo de conversione Pauli* 1553. non defendit so-
 lum' bona opera necessaria esse ad salutem, sed etiam
 addidit, impossibile esse, quemquam sine bonis operibus
 salvari, nec unquam ullum hominem sine bonis operi-
 bus salvatum esse, cui quoque JUSTUS MENIUS, edito ad-
 versus FLACIUM libello, 1550. adstipulatus est. Qvanta
 insuper contentione hæc ipsa propositio totis sex men-
 sibus a 20. Oct. A. 1568. usque ad 10. Mart. anni seqventis
 inter decem consiliarios & theologos Jo. WILHELMII,
 Ducis Saxoniæ, &c. Altenburgi, irrito tamen eventu di-
 sceptata fuerit, acta hujus colloquii abunde testantur.
 Post colloquium Altenburgense, antequam hæc qvæstio
 per librum concordiæ negative decideretur, articuli
 isti in thesi & antithesi totis quatuor annis per manus
 principum, consiliariorum & theologorum totius fer-
 me Europæ volitarunt, nec quisquam acerbior in ad-
 stipulatores hujus phraseos fuit, quam dux & theologi
 Brunsvicenses, qui adsertores hujus phraseos nomine-
 tenus excommunicari & ad orcum damnari voluerunt.
 De quadriennali examine libri concordiæ, antequam
 ederetur, legenda est HUTTERI *concordia concors* Cap. II.
 De asperitate autem Brunsvicensium adversus hanc
 phrasin HOSPINIANVS *concordia discordis* Cap. XL. fol. 244.
 Qvod autem vir venerabilis Jo. LAVENTIUS MOSHEMI-
 US dis. 3. de theologo non contentiouso pag. 36. per eleganter de
 LUTHERI acerbioribus commentationibus differit, id de
 omnibus illius seculi theologis quodammodo valet.
 Perversum est, ita scribit, ex etatis nostræ moribus aut ex no-
 stro ingenio aut gentis, cui nos adscripti sumus, indole modesti-
 am & immodestiam estimare. Evidem perswasus sum, LUTHE-

RVM

RVM nostrum, immortalis gloriæ virum, cuius acerbitatem toties nobis adversarii exprobrant, si in nostram etatem incidisset, quæ alios mores postulat, longe aliter fuisse scripturum. Tota tandem hæcce controversia in formula concordiae componebatur, in qua propositio hæcce & quidem art. IV. p. 590. 591. rejecta est atque damnata. Conf. 10. MVSÆVS in prælectionibus in epitomen F. C. p. 181. sq. Jo. HÜLSEMANNVS in instructione quid statuendum sit de propositione Majoristica: bona opera sunt necessaria ad salutem. Resuscitata autem fuit hæcce controversia, qvum GEORG. CALIXTVS ac CONRADUS HORNEJUS, theologi Helmstadienses, formulam istam iterum defendere inciperent, quibus tamen ABRAHAMUS CALOVIUS, Jo. HÜLSEMANNUS aliique acriter se opposuerunt. De qua quidem historiæ parte venerandus WALCHIUS in libro, qui controversias domesticas nobis oculos ponit, prolixè agit. Qvod si SPENERI de hac phrasι judicium ac mentem cognoscere cupis, auctorem scripti, sub titulo *Unsug der Pietisten* notissimi & quidem pag. 209. consulas, ipsumque SPENERUM in tractatu *Freyheit der Gläubigen* / C. IV. n. u. p. 69. Ibi namque verba ejus hoc fluunt nexu: Es ist nicht ohne daß man einen Verstand in solchen Worten finden könnte; Indessen weil solche Redens-Art mit Belieben der Evangelischen meisten Kirchen verworffen worden/ und auch solches guten Grund hat/ weil auffs wenigste der Verstand / welchen die Worte bringen/ wie sie einem zuerst vorkommen/ und denn die meisten daraus schöpffen würden / nicht richtig ist/ sondern den Artikel von der Rechtfertigung verkehrt; Hingegen was er gedachte/ durch solche Redens-Art denen Leuten gutes beizubringen/ auf andere unverwerfliche

liche Weise/ und durch andere Formuln eben so nachdrücklich begebracht werden kan / gebrauche ich mich der gedachten Redens - Art nicht allein selbst nicht / sondern würde sie an andern auch nicht gut heissen/ sondern alle/ die sie gebrauchten/ da unsere *Formula Concordiae* angenommen ist / dahin nach Vermögen halten/ daß sie sich derselben enthielten / andere auch erinnern / daß sie der Kirchen damit schonen wönten ; Indessen/ wo ein ander solche gebraucht / würde ich doch solches nicht vor eine Ursach halten / ihn aus der Brüder verschafft zu stossen / da er sich so erklärte / daß der Grund - Artikel von der Rechtfertigung unverlegt stehen bliebe. CHRISTIANUS MELODIUS, cuius scandalosum scriptum jam indicavimus , ipsam hanc phrasin non adhibuit solum, sed pietatem etiam atque sanctificationem justificationis pariter ac æternæ salutis causam constituens hæresin pontificiam omnibus modis propugnare , imo superare studet. Adsertaque pag. 270. sq. 311. 362. justificatione per opera ac negata p. 368. imputativa Christi justitia, p. 366. talia eruuntur verba : Die Papisten selbst sind mir noch zu gelinde/ und erfordern von einem Sünder / der Vergebung der Sünden erlangen wil/ noch zu wenig. Gottes Wort erfordert ein mehrers / nehmlich nicht nur die Gedanken-Busse/ die Verstand- und Willen-Busse/ sondern die Busse mit ihren Früchten. Idem auctor pag. 275. BREITHAUPTIUM, LANGIVM ac MAJU M ut sententiaæ suæ patronos nominat, quo autem jure , nostrum non est longius inquirere.

§. XX. Enumeratis igitur aliorum de hac phrasis:
bona opera necessaria sunt ad salutem , sententiis, nostram

F

quo-

quoque ut indigitemus necesse est, quod breviter quidem sumus ostensuri. Præmonendum autem hic venit, salutis vocabulum in scripturis dupliciter sumi, primo pro jure adeundi hæreditatem vitæ sive salutis æternæ, quod consequimur in justificatione, qvum propter Christi meritum fide adprehensum peccata nobis remittuntur, Deo reconciliamur, & in filios ipsius adoptamur, atque hucreferri potest locus ad Tit. III. 5. 7. *ubi Deus dicitur nos fecisse salvos, dum nos regenuit, & hæredes effecit vitæ æternæ, quæ non de plenaria salvatione sive translatione in statum gloriæ, sed de adoptione in filios & hæredes accipi possunt.* Hoc sensu *beati etiam dicuntur, qvorum remissa sunt peccata,* ut loquitur Paulus ad Rom. IV. 6. quia promissionem salutis & vitæ æternæ per fidem jam conseqvuti sunt, vel quia propter meritum Christi Deo reconciliati, vitæ æternæ hæredes constituti sunt. Alii vocant *salutem in spe*, secundum illud Pauli ad Rom. VIII. 24. *Spe salvi sumus*, LUTHERVS reddidit: *Wir sind wohl seelig/ doch in der Hoffnung.* Interim tamen hæc renatorum salus vera est beatitudo, hic filiorum Dei status exoptatissimus est ac felicissimus: *Deus enim collocat eos ēv τοῖς ἐπιγενίοις, in Christo Jesu*, Ephes. II. 6. ut cœlum in se quasi circumferant ac gustent, *quam bonus sit dominus*, Ps. XXXIV. 9. immo virtutes futuri seculi, Ebr. VI. 5. adeoque jam beati sint. Habet namque fidelis in fide non imaginem tantum & umbram beatitudinis, sed Christum fide possidet in corde & cum eo omnia tenet dona, *gloriariq; potest ēπ ελαύδι τῆς δόξης τῆς θεᾶς*, Rom. V. 2. certus est, quando Christus manifestabitur, *quod etiam cum ipso manifestandus sit*, Coloss. III. 4. conf.

conf. i. Joh. III. 2. Deinde salus accipitur pro ipsa vita æterna cuius spem & promissionem in justificatione fidei consequimur, quam gentilium docto, Paulus, vocat gloriam futuram, quæ revelabitur erga nos ad Rom. VIII. 18. Huc pertinent verba I. Petr. I. 5. ubi *salus animarum* vocatur *fidei nostræ finis*. Ex duplice illa hujus vocis significacione duplex quoque hujus phraseos oritur, sensus ac quæstio: *An scilicet bona opera necessaria dici possint ad salutem in spe seu inchoatam itemque an necessaria sint ad salutem consummatam, seu ad vitam eternam consequendam.* At vero quum de subjecto justificando nobis adhuc sermo sit priorem potius attendimus hujus formulæ significatum, quo necessitas bonorum operum ad justificationem adseritur, posterioris examen ad ultimum quæstionis genus, quod justificatorum ac renatorum opera objecti loco agnoscit, prolaturi. In duas iterum quæstio abit partes, altera enim hujus phraseos usum, altera rem ea ipsa contentam respicit. Si primum hujus erotematis momentum sub examen revocamus, cum SCHELVIGO illud in duas de novo dirimimus partes. Aliud namque est quando quæritur: *An formulæ huic: bona opera sunt necessaria ad salutem sensus veritati conveniens, reperiri queat?* Aliud *an beat, an liceat eadem uti?* Ad utrumque quæstionis membrum ille quidem negando respondet, & ad prius quod attinet, pro negativa sua sententia duo adducit argumenta, provocat enim ad experientiam, quæ docuerit, conatum ejusmodi esse frustaneum, non solum in colloquio Altenburgensi, sed etiam in certaminibus syncretisticis, qua occasione HÜLSEMANNVM laudat. Deinde ad testimonium, ex C. F.

F 2

desum-

desumptum, exstat hoc p. 705. Quare ex jam memoratis causis in ecclesiis nostris merito hoc ratum, certum & fixum esse debet, quod phrasēs & propositiones illae de bonis operibus, ad salutem necessariis non sint docendae, defendendae, pingendae, sed potius ex ecclesiis nostris, ut false & non sincera explodende atque rejicienda, quippe quæ tempore persequutionis (ubi clara & perspicua confessione adversus omnis generis corruptelas & depravationes articuli justificationis maxime opus erat) ex interreligionis formula renovatae, promanarint, atque denuo disputationibus novis occasionem præbuerint. His, inquit SCHELVIGIUS, verbis antecessores nostri ad impossibilitatem successus (quod scilicet hæc propositio nullo modo colorari ac excusari possit) respexerunt. Sed vero huic sententiæ viri alias celeberrimi subscribere non valeo, tantum enim abest, ut allata ab hoc viro argumenta, quæstionis confirmant negationem, ut potius ad contrariam affirmativam, quippe sententiam multum conferant. Experientia, quam primo loco antea laudatus auctor nominat, teste, absunt omnino orthodoxæ hujus phraseos explicaciones, quæ adeo possibiliter hujusmodi expositionis in dubium ulterius vocare non permittant. Ipsi Eleitorales theologi in colloquio Altenburgensi sensum cum colloqvutoribus suis communicabant veritati optime convenientem, ut videre est ex actis. Bona enim opera ad salutem necessaria tantummodo adserebant ut justificationis consequens ac antecedens vitæ æternæ necessarium. Conf. & HÜLSEMANNUS c. l. p. 45. Atque sic conatum ipsorum in quæsito vero hujus propositionis sensu auctor immerito appellat frustraneum.

MAJORIS de hac formula declarationem Ministerium

Brunsvi-

Brunsvicense piam, rectam ac Scripturæ convenientem pronuntiat. In libello enim, qui sub titulo: *Christliches Bedencken auf D. Majoris Repetition und endliche Erklärung / belangend den Streit: Ob gute Werke zur Seeligkeit nothig / edito, lit. B. n. 3.* ita scribunt: *Diesen Verstand und diese Meinung/ wie sie gleichwohl D. Major oft erkläret / halten wir für Christlich/ recht und der Schrift gemäß.* Item: *Diesen Verstand und Meinung halten wir für Christlich und recht/ denn wir sind nicht Antinomi, die da dichten / daß sie Glauben / Gerechtigkeit und Seeligkeit haben/ wen sie gleich in öffentlichen Sünden leben und verharren.* En sensum hujus propositionis veritati convenientem. Si HÜLSEMANNUM quoque citato loco evolvamus pag. 25. hunc suppeditat illius sensum, qui vel solum antecessum ordinis, solum remotionem obstatuli, sive solum absentiam malorum operum & flagitorum indicat, ac hoc ipso possibilitatem saltem commodioris sensus concedit etsi interim ipsam formulam rejiciat. Pag. 31. hic exstat apud eumdem auctorem aphorismus, ordine quintus: *Non solum licet huic propositioni contradicere &c. etiamsi ex mente auctoris, vel ex mente cuiuscunque alterius glossatoris posset colorari & exponi commodo quodam sensu.* Pag. 38. aphor. sexto idem testatur ita sonante: *Nequaquam licet reducere istam phrasin, semel explosam &c. etiamsi probabili quodam colore posset excusari, & aliquibus citra errorem in dogmate persuaderi.* Jo. MUSÆUS citato loco p. 196. cum theologis quibusdam sui temporis putat, bona opera dict posse ad salutem necessaria non quidem ratione causalitatis, sed ratione ordinis, quia scilicet Deus hunc salutis ordinem instituit, ut renati, postquam per fidem sunt justificati, in studio bonorum

dum operum sese exerceant, & bona opera in renatis ratione ordinis ipsam salutem vel gloriam aeternam antecedant; quæ verba iterum argumento esse possunt, impossibile non esse, sensum huic propositioni, scripturæ convenientem reperire. Præ ceteris autem mihi arridet Jo. GERHARDI de justæ explicationis possibilitate, testimonium, quod P. II. dissertat. in quibus ostenditur, studium veræ & sinceræ pietatis per Pontificiorum corruptelas labefactari disp. VII. inveni. Scite namque monet: *Bona opera posse necessaria dici ad salutem* 1) *ratione meriti*, quod per bona opera salutem promererri possimus aut debeamus. 2) *Ratione medii*, quod per bona opera salus adprehendatur. 3) *Ratione subjecti*, quod christianus, ad vitam aeternam adspirans, postquam fide justificatus est, & in Christo vitam aeternam adprehendit, bonis operibus studere debeat. 4) *Ratione ordinis divinitus constituti*, quod, ut per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum cœlorum Act. XIV. 22. ita quoque fide justificati in viis divinorum mandatorum ambulare debeant. 5) *Ratione contrarii*, h. e. quod malis operibus sive peccatis contra conscientiam admisis fides ac salus amittatur. Ita GERHARDUS & addit: *Si primo vel secundo modo propositio illa intelligatur, & rem & phrasin improbamus, si tertio, quarto & quinto modo, rem ipsam admittimus, phrasin vero propter pontificias corruptelas & causas in tractatu de bonis operibus §. 47. expositas repudiamus.* Fatur igitur GERHARDUS, propositionem, prædictam posse ad commodum sensum reduci & certo modo defendi. Experti igitur tot tantisque testimoniis æque ac exemplis credimus, formulam illam talem admittere interpretationem, quæ utique veritati dici possit conveniens. Eodem etiam loco alterum, in quo pro negativa sua sententia

tentia auctor præsidium quærit, argumentum habendum est. Quo enim modo ac qua specie solum ex hoc F.C. testimonio ille impossibilitatis respectuse evinci queat, haud capio. NIC. SELNECCERVS, qui in conscribenda F.C. suam præstítit operam *in tbesibus propositis ad disputandum de iis potissimum, quæ in controversiam venerunt, & in F.C. explicata sunt* §. 30. ita scribit: *Quæsitum porro est: An bona opera ad salutem sint necessaria?* hac enim formula loquendi extra controversiam etiam multi orthodoxi sine periculo aliquando usi fuerunt in fano intellectu, idem intelligentes, qvod Paulus dicit: *ore fit confessio ad salutem seu vitam æternam.* Qui igitur fieri posset, ut idem auctor, qui possibilitatem sanioris intellectus hujus formulæ hoc loco prætendit, illam in conficienda C.F. impugnaret. Supponunt potius F.C. auctores in illo monito hanc possibilitatem, neutquam illam excludentes: nam, si formula ista pingenda non est, pingi ergo potest, hoc autem non nisi declaratione sensus cuiusdam, veritati convenientis, instituitur. Posterius propositæ quæstionis membrum illud est: *An liceat bac loquendi formula, rite ac orthodoxe explicata, uti?* Qvod ob sequentes negamus rationes. Primo, quia æquivoca est ac secundum communiores intellectum sensus heterodoxus in eam cadit, talem autem in ecclesiam invehere non licet, sed potius illi oportet contradici. Usurpatio namq; hujus phraseos ex sensu vulgi signum consensus est cum Pontificiis & interisticis circa causalem necessitatem operum ad salutem consequendam: nativa enim hujus phraseos significatio, quam ex prima impositione, quam consensu populi, quam more regionis, quam hodierno & perpetuo usu

inter

inter pontificios habet, modum medii moralis & meriti insinuat. Jam vero ecclesiæ doctores pro nosse ac posse avertere debent omne periculum, etiam si ex dicentis mente non intendatur, dummodo objective sive per se, sive per accidens puritati fidei periculum nasci queat. **Q**uemadmodum enim venenorum, pulveris nitrati, sulphuris aliarumque rerum, quæ nocere possunt, confessores extra urbes ac pagos ejicimus, pueros plebemque ab officinis eorum arcemus, non quod confessores intendant cuiquam noceri his rebus, quas ad salutem potius humani generis, quam ad noxam ejus, conficiunt, sed tantum ideo, quia objecta illa apta nata sunt, ut nocere possint: & quemadmodum ministros infectarum ædium, vasa instrumentaque, quibus inservitur personis infectis, non tangimus, sed signamus, ut vitari possint, non propterea, quod ministri illi in animo habeant cuiquam affricare contagium, sed quod vasa & personæ illæ aptæ sint objective minimum aut per contactum ad nocendum: ita, tametsi controversa illa propositio plane innoxia: esset, explodenda tamen vel solo hoc nomine est, quia scrupulum & errorem auditori movere potest. Hujus argumenti tota pœne **HILARII** Pictaviensis epistola est, quam *de synodis* (seu ut Erasmus melius legit *de symbolis*) fidei catholice confecit; in illa lamentatur, quod in Syrmensi synodo **HOSIUS** & **POTAMIVS** constantes olim martyres & confessores, sola ambiguitate phrasium Arianarum seducti sunt, idque unum agit, ut dehortetur a silentio & connivenzia ad novas phrases, in primis, ne vilipendatur aut extenuetur periculum, quasi lis sit de *Nigrois seu nigris anilibus*. Ita & **CHEMNITIUS** P, III, locorum communium de bonis operibus,

pag.

pag. 28. 60. queritur, quosdam suorum symmystarum contem-
 diffe, certamen de hac propositione: bona opera necessaria sunt
 ad salutem, esse contentionem non necessariam, esse λογομαχίαν.
 Qui enim parum curant, quemadmodum de re sacra
 verba faciant, quod alioquin recte defendunt, ipsi refel-
 lunt, perspicuitatem nimirum & evidentiam non ultimo
 inter sacrarum litterarum perfectiones loco versari. E
 contrario Paulus non *stultas* solum sed & *inutiles detesta-*
tur questiones, quoniam discordie continent semina, 2. Tim. II.
 23. hoc ipso innuens, nihil non eorum fugiendum esse,
 quæ contentiones parere possint. At vero, qui dissi-
 diorum auctoris notam effugere is potest, qui ejusmodi
 utitur vocibus ac phrasibus, quæ manifestorum hæreti-
 corum propriæ fuerunt hodieque sunt (phrasis namque:
bona opera necessaria sunt ad salutem in F. C. p. 704. & 705. Pa-
 pistis ac Anabaptistis adscribitur,) & de quibus notori-
 um etiam laicis est, quod heterodoxorum propriæ sint,
 adeoque perpetua præsumtione doli & falsitatis graven-
 tur? Porro æquum est, ut ab hac phrasi desistamus, quia
 excusatio, palliatio, defensio ejusdem, etiam ut phrasis
 est, lege ecclesiastica interdicta est. Semel autem ex-
 plosam loquendi formulam scandalosam in aream ecclæ-
 siæ reducere, periculosius est. In ipsis jam comitiis Au-
 gustanis ab evangelicis hanc phrasin damnatam esse ex
historia A. C. CHRTRÆ p. 363. & 384. constat. Qvum enim de-
 putati a parte romana ad amicam transactionem septeni
 viri principes & theologi in relatione sua ad Cæsarem
 & Status Imperii de progressu hujus tractationis, quo-
 usque per ventum utrinque & in quo dissensus adhuc
 esset, inter cætera de art. 20. A. C. retulissent: *Consensum*
G utrinque

utrinque esse, quod facienda sint bona opera, & quod ad salutem
 necessaria sint, & profecta ex fide Deo placeant, qui proemia illis
 promisit. Ceterum in hoc conveniri non potuisse: An bona opera
 sint meritoria, & quousq; confidere eis liceat? Status A. C. in
 notis ad hanc relationem negant, consensum fuisse ad art. 20.
 A. C. circa hanc adscriptionem: quod bona opera necessaria sint ad
 salutem, sed tantum in his duobus 1) quod sint facienda bona o-
 pera. 2) Quod, ex fide profecta, Deo placeant; verum an sint me-
 ritoria, quomodo sint talia, an & quatenus iis confidi possit? non
 convenire. Inique ergo veritatis evangelicæ confessio ageret,
 si usurpatione hujus papalis phraseos Majorum
 suorum ærumnosam operam ac difficiles labores pro ni-
 hilo æstimaret, quod in gentium A. C. socium minime
 quadrat. Lex altera Pomeraniæ nostræ incolas ac do-
 ctores etiam obligans, in symbolo illo fidei, sub concordiae
 formulæ noto, contenta est. Pag. namque 705. ex editione
 RECHENBERGH hoc antea jam adductum habetur inter-
 dictum: Quare ex iam commemoratis causis &c. Qui igitur
 sernel proscriptam illam formulam de novo adhibent,
 non leges solum ecclesiæ violent, sed per restauratio-
 nem prohibitæ hujus phraseos offensa Dei & reatus il-
 lorum augetur: reviviscit enim prior reatus per apposi-
 tionem secundi propter ingratitudinis crimen, quod in
 priore reatu tam evidens non erat, & in secunda & ter-
 tia offensa seu in repetita specie mali semel abdicati.
 Quemadmodum igitur non supplicium solum ex quo-
 dam positivo jure Dei aggravabatur per repetitionem
 vel continuationem signorum idololatricorum apud Ju-
 dæos, quæ reprehensa noverant invicinis Israëlitis, sed et-
 iam reatus ipse augebatur, qui ex distributivæ justitiæ
 indole

indole severiorem Dei Nemesis provocabat Jer. 44. v. 2. f.
Ezech. 23. v. ii. sq. Et quemadmodum Christus non so-
lum apostolorum & suæ ætatis martyrum, sed Abelis
quoque & omnium exinde interfectorum justorum san-
gvinem a Phariseis ideo quæsitum iri contendit, *quod
scientes volentes ad eumdem impingerent lapidem.* Matth. XXIII.

3. Ita non solum reatus præsentis scandali, sed omnis o-
mnino noxæ & dæmni, quod phrasis ista unquam dedit
in incrusteribus ejus vindicabitur. Et hæc duo argu-
menta, quæ pro negativa nostra sententia adduximus,
sufficere possunt. Plura qui desiderat, *acta colloqvi Alten-
burgensis* inspiciat ubi XXVIII. numero a Ducalibus theo-
logis afferri videbis. Potiora ex illis antecessores nostri
in F. C. pag. 704. recensent; legatur quoque *Io. WIGANDI* li-
bellus de hac qvæstione 1551. editus, ubi per inductio-
num ostendit, ne gry aut granum suo tempore adferri ad
palliandam ac excusandam hanc phrasin; bona opera ne-
cessaria sunt ad salutem; omnia vero singulorum scri-
ptorum rationes *SCHLÜSSELBURGIUS* l. c. exhibet. Alter-
rum quæsti momentum *circa ipsum dogma, Scripturæ adver-
sans*, quodque hac dicendi formula innuitur, versatur.
Est. quippe illa de justificatione per opera adsertio.
Qvum autem jam antea §. 16. eam infirmaverimus super-
vacaneum foret argumenta ecclesiæ nostræ hic repe-
re. Ad MELODII vero exceptiones solidissime jam re-
spondit LÖSCHERUS *citato loco pag. 26. usque ad p. 33.*

§. XXI. Restat ultimus hominum, spiritualiter con-
sideratorum, renatorum scilicet ac justificatorum status. Du-
plex autem horum intuitu occurrit, qvæstionis genus,
prius enim operum renatorum perfectionem, posterius

præmia ac merita perpendit. Ad prius igitur quod attinet, hæcerit qvæstio: *An opera renatorum ac justificatorum omnibus quidem modis dici possint perfecta, ita, ut renati legi divinæ plene, cumulate ac perfecte satisfaciant?* Ad hanc iterum adfirmando respondent ecclesiæ romanensis doctores, quorum mentem exhibet simulque refellit *CHEMNITIUS* in examine C. T. ad Cap. XVI. can. 8. p. m. 422. sq. *M E L O D I I* insuper argumenta solide discussit *LOESCHERUS* l. c. T. III. p. 20 - 26. qua occasione de D. HAFTERUNGII quoque libello, quo qvæstionem cathecheticam: *Ob ein Christ die Gebote Gottes halten könne?* pertractavit, egit, ad quem lectorum ablegamus. Nostra hæc est sententia, quod bona opera renatorum non adsequantur perfectionem, in lege divina præscriptam, qvum sint iniquinatione peccati sordidata, adeo quidem, ut si Deus ex stricto judicii sui rigore, in lege divina expressa, eadem judicare velit, non modo possint ipsi non placere, sed etiam meritissime repudiari, sed fide in Christum imperfectionem illam legi & adhærentes peccati sordes condonari. *I. Petr.* II. 5. Hanc vero imperfectionem probamus 1) Qvia sanctis in tota vita perpetua peccatorum remissione opus est *Ps. XXXII.* 1. *Beati quorum remisæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata.* v. 6. *Pro hac peccatorum remissione orabit ad te omnis sanctus;* opera ergo illorum non sunt pura ac munda, adeoque nec perfecta. 2) Qvia sancti deprecantur Dei judicium *Ps. CXLIII.* 2. *Ne intres in judicium cum servo tuo,* qvia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens; evolvantur reliquæ sanctorum confessiones, quæ leguntur *Exod. XXXIV.* 7. *Job. IX.* 2. 3. *C. XV.* 15. *Ps. XIX.* 13. *Dan. IX.* 18. *I. Cor. IV.* 4. ipsi igitur agnoscunt

scunt sancti, opera sua non posse rigorem, judicii divini sustinere. 3) Qvia renati eo modo faciunt bonum, ut simul etiam peccent, *non est homo justus, qui faciat bonum & non peccet*, 1. Reg. VIII. 46. Eccles. VII. 21. qui ergo justorum opera dixeris munda atque perfecta? 4) Qvia opera renatorum non adsequuntur summam perfectionis gradum in lege præscriptum; ergo perfecte bona non sunt. 5) Qvia renati in hac vita non sunt perfecti 1. Cor. XIII. 10. Phil. III. 12. Ergo nec opera illorum perfecta sunt, consequentiæ ratio illa est, quia nulla perfectio effectui potest tribui, quæ non sit in causa vel formaliter vel virtualiter. 6) Denique, quia opera renatorum non procedunt totaliter & perfecte ex spiritu, h. e. ab illis, qui toti sint spirituales, omni vetustate carnis abolita, quod apostolus Rom. VII. adserit, *sese adbuc carnalem ex parte scilicet esse*, pronuntians. Connexionis ratio hæc est, quia *lex est spiritualis*, Rom. VII. 14. h. e. requirit spiritualem, integrum & perfectam obedientiam non qualemcumque solum externam, sed etiam internam, quæ non nisi ab homine penitus spirituali proficiendi potest. Ex adductis igitur hisce rationibus ac argumentis constat, opera renatorum etiam optima perfectionem, in lege divina præscriptam, nec assequi, nec pro hodierna quidem rerum miserrima facie adsequi posse. Posterior, quæ adhuc ventilanda erit, qvæstio, illa est: *An bona opera sint meritoria vitae eternæ?* Hæc communis est Pontificiorum error, de quo CHEMNITIVS l. c. p. 433. sq. eruditè differit. Nos autem qvæstionem negamus sequentibus ducti ratiociniis.

1) Qvia bonis operibus meriti proprietates non competunt. Meriti enim natura hæc quinque postulat a) ut o-

pus illud, quo meremur, sit nostrum, quod namque ex propriis
 viribus non adferimus, sed alterius liberalitate obtinemus, per
 illud non possumus dona ejus mereri, sed debitum obsequium
 tantummodo reddimus. b) Ut sit opus indebitum, quod enim
 jam ante debitum est, illud non obstringit ad nova beneficia
 eum, cui ex debito præstatur. c) Ut sit utile atque commodum
 illi, cui præstatur: si enim ex opere nostro nulla accedit alteri
 utilitas, nunquam id pro merito agnoscet. d) Ut sit & pretio
 & dignitate æquale illi, quod pro opere nostro redditur. e) Ut
 voluntati ejus, qui mercedem pro eo reddere debet, perfecte
 respondeat. Jam vero opera bona α) Non sunt nostra, sed Dei
 per Spiritum suum in nobis efficaciter agentis, opera. Psalm.
CXIX. 36 37. Philipp. II. 13, C. I. 29. Joh. XV. 5. I. Cor. IV. 7,
 β) Opera nostra bona jam ante multis nominibus Deo sunt de-
 bita jure creationis, conservationis, dominii, redemtionis ac
 sanctificationis. Immo quicquid agimus, non est totum id,
 quod debemus, sed nostri erga Deum officii pars duntaxat
 quædam. Proinde si vel maxime omnia quæ præscripta nobis
 sunt, faceremus, tamen dicendum nobis foret, quod simus servi
 inutiles Luc. XVII. 10. Ergo quum opera nostra sint jam ante
 Deo debita, merces non redditur illis ex debito. γ) Opera no-
 stra nullam utilitatem adferunt Deo Job. XXII. 2. Numquid Deo
 proderit vir? Sed præderit sibi ipsi intelligens. v. 3. Numquid voluntas
 omnipotens, quod justificeris, & numquid utilitas ei, quod perficias vias
 tuas. Job. XXXV. 7. Si juste egerit, quid donabis ei aut quid de manu
 tua accipiet. δ) Nulla est æqualitas inter opera nostra & vitam
 æternam, quæ est bonum infinitum: Passiones non sunt condigne
 ad futuram gloriam. Rom. VIII. 18. ε) Deest renatorum operibus
 perfecta cum lege divina conformitas, de qua bonorum ope-
 rum imperfectione in antecedentibus jam verba fecimus. Illud
 ergo adhuc observatu dignum judicamus, quamvis primo ho-
 mini pro sancto erga Deum obsequio & pro perseverantia in
 operibus bonis vitae æternæ possessio esset reddita, si proprie
 & tamen adcurate loqui velimus, illa primi hominis obedien-
 tia non fuisset vitae æternæ meritoria, quum fecerit jam ante
 debita, quum nihil commodi ex ea Deo accesserit, quum nul-
 lum

lum inter obedientiam temporalem & æternam beatitudinem
 proportio intercedat. Qvæ ergo audacia est, homini post la-
 psum, qui renovatus quidem Dei spiritu, interim tamen ex
 parte adhuc carnalis est, & sub peccatum venundatus, hoc ad-
 scribere, quod ne quidem in statu integritatis ipsi competeteret?
 2) Qvia vita æterna credentibus datur ut filiis hæreditas, scri-
 ptura enim credentes vocat *Dei filios*, Joh. I. 12. Rom. VIII. 16.
 Gal. III. 26. I. Joh. III. 1. ac vitam æternam hæreditatem Rom.
 VIII. 17. Colosf. III. 24. Quemadmodum autem filius nascitur
 hæres ac particeps fit hæreditatis non propter servitia sua, sed
 respectu filiationis ac nativitatis: ita quoque per fidem rena-
 scimur, ideoque respectu illius *υιοθεσίας*, non autem propter
 operum nostrorum merita hæreditas cœlestis nobis contingit.
 3) Qvia Christi opera vitæ æternæ meritoria sunt, stante igitur
 merito Christi, concidunt operum nostrorum merita. Si e-
 nim Christus sua obedientia promeruit nobis vitam æternam,
 nullus locus erit operum nostrorum meritis, vicissim si no-
 stris meritis esset locus, Christi meritum non foret perfectum.
 Jam vero Christi meritum est infinitæ personæ infinitum pre-
 tium, sanctissimæ personæ sanctissimum renumedium. Huius Christi
 merito nostra merita addere est vesti pulcherrimæ sordi-
 dos panniculos assuere, ac debitam gloriam Christo detrahere.
 4) Qvia vita æterna expreste vocatur Dei donum Rom. VI. 23.
Scipendium peccati mors est, at χάρισμα donum Dei gratuitum est vita
æterna in Christo Iesu Domino nostro. Hic observanda est antithe-
 sis mortis & vitæ æternæ, illa vocatur peccati stipendum, quia
 ex merito peccatis redditur: hæc vero dicitur gratia sive gra-
 tuitum Dei donum in Christo. Si autem vita æterna datur
 ex gratia, utique non ex meritis, nam, ut idem apostolus ait,
 Rom. IV. 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam,*
sed secundum debitum. 5) Qvia non possumus nostris operibus
 promereri panem quotidianum ergo multo minus vitam æter-
 nam. Antecedens patet ex oratione dominica, in qua ex
 Christi institutione petimus: *panem nostrum quotidianum da nobis*
hodie, Matth. VI. 11. quibus verbis fatemur, unamquamque pa-
 nis buccellam esse purum putum Dei donum, precibus ab ipso
 emen-

emendicandum; quæ ergo insania est, dicere, nos operibus nostris regnum cœlorum mereri, quibus ne frustulum quidem panis meretur. 6) Electorum de bonis suis operibus iudicium est verissimum ac certissimum. At illi in novissimo die, ad vitæ æternæ possessionem vocati, nolunt agnoscere opera sua, quasi ob ea vel in vitam æternam intromittendi, vel gloria illius vitæ æternæ coronandi sint Matth. XXV. 37. tu nc respondebunt justi, dicentes: *Quando te vidimus esurientem & pavimus? satientem & potum tibi dedimus &c.* Qvod Christus subjicit v. 40. *Amen dico vobis, qvicquid fecistis uni de fratribus meis minimis id mibi fecistis, nequaquam hunc habet sensum, quod bona opera piorum sint ex condigno vitæ æternæ meritoria, sed quod Christus sibi ipsi præstitum esse reputabit, quicquid ex vera fide & charitate indigenti proximo præstitum atque illud temporalibus & æternis proemiis ex gratia remuneraturus sit.* Apoc. IV. 10, procidunt viginti quatuor seniores coram sedente in throno, adorant viventem in secula ac mittunt coronas suas ante thronum, dicentes v. 11. *Dignus es Dominus Deus noster accipere gloriam & honorem & virtutem &c.* Agnoscent ergo, non sua dignitate, sed Dei dignatione & donatione coronam gloriæ sibi obtigisse. Valeat igitur perversa de operum merito doctrina, sentiamus potius cum BERNHARDO sermone si. inquiete: *Meritum meum, miseratio domini,*

§. XXII. Hæc ergo dicta sint de *definito*, de *genere nostræ definitionis*, itemque de *subjecto bonorum operum*; quæ autem de *causa efficiente, forma, norma ac fine bonorum operum* adhuc dicenda essent, alterius dissertationis hujus partis summam constituimus. In bonis interim operibus ut divites simus, Deo chari, proximo commodi, faxit Is, a quo solo omnis bene operandi facultas, qui jubet quod vult, & dat quod jubet, qui, quod ex gratia in nobis ac per nos operatur, id ipsum etiam ex gratia coronat, laudandus in secula
Amen.

S. D. G.

53 [o] 54

Coll. diss. A. 64, misc. 31